

ABAKA HAN DÖNEMİ (1265-1282) İLHANLILAR'DA DIŞ SİYASET
(ALTIN ORDA, ÇAĞATAY VE MEMLÛK ÖRNEĞİ)
ABAQA KHAN PERİOD (1265-1282) FOREIGN POLICY OF
ILKHANIDS (GOLDEN HORDE, CHAGATAI AND MAMLUK
EXAMPLES)

KURBAN DURMUŞOĞLU

Arş Gör., Bayburt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü
Research Assistant, University of Bayburt, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of History
zerkurban@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0001-5847-1209>

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi - Journal of Turkish Researches Institute
TAED-65, Mayıs - May 2019 Erzurum
ISSN-1300-9052

Makale Türü-Article Types : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-Received Date : 13.01.2019
Kabul Tarihi-Accepted Date : 27.05.2019
Sayfa-Pages : 221-244

 <http://dx.doi.org/10.14292/Turkiyat4111>

www.turkiyatjournal.com
<http://dergipark.gov.tr/ataunitaed>

This article was checked by

 iThenticate

ABAKA HAN DÖNEMİ (1265-1282) İLHANLILAR'DA DIŞ SİYASET
(ALTIN ORDA, ÇAĞATAY VE MEMLÛK ÖRNEĞİ)
ABAQA KHAN PERİOD (1265-1282) FOREIGN POLICY OF ILKHANIDS
(GOLDEN HORDE, CHAGATAI AND MAMLUK EXAMPLES)

KURBAN DURMUŞOĞLU

Öz

İlhanlılar, Cengiz Han'ın torunu Hülegü Han tarafından İran merkezli kurulan şube bir Moğol devletidir. Adını Hülegü'nün kullandığı İlhan unvandan alan devlet, XIII. yüzyılda özellikle Ön Asya'da önemli bir rol üstlenmişti. İran, Irak, Azerbaycan ve Anadolu'da hüküm sürmüş olan İlhanlılar, devrinin en kudretli devletlerinden biri olarak kabul edilmişti. İlhanlılar hâkim olduğu bu coğrafyada önemli siyasî, askerî ve kültürel izler bırakmışlardır. Kurulduğu coğrafya onları sürekli Altın Orda, Çağatay ve Memlûkler gibi devletlerle hâkimiyet mücadelesine sürüklemiştir.

Bu çalışmamızda Abaka Han dönemi İlhanlılar'ın dış münasebetleri ele alınmıştır. Çalışmamızda öncelikle Abaka Han'ın tahta çıkış sürecini ele aldıktan sonra, yukarıda adı geçen devletlerle olan dış münasebetlerini dönemin ana kaynakları çerçevesinde değerlendireceğiz.

Anahtar Kelimeler: İlhanlılar, Abaka Han, Altın Orda, Çağatay, Memlûkler, Anadolu Selçuklu.

Abstract

Ilkhanids was a satellite state of Mongols, which was founded in Iran by Hülegü Khan, grandson of Cenghiz Khan. Taking the name from Hülegü's title, the state played an important role especially in Asia Minor in the 13th century. It ruled in Iran, Iraq, Azerbaijan and Anatolia and was considered one of the most powerful states of its time in the region.

Ilkhanids, have left important political, military and cultural traces in this region.

The geography in which it was founded led them to struggle continuously for dominance with the Golden Horde, Chagatai and Mamluks.

In this study, the external relations of Ilkhanids, particularly those during Abaka Khan Era were discussed. In our study, we will discuss Abaka Han's process of ascending. Then, we will evaluate the external relations with the above mentioned states within the framework of the main sources of the period.

Key Words: Ilkhanids, Abaqa Khan, Golden Horde, Chagatai, Mamluk, Anatolian Seljukids

Giriş

Moğol İmparatorluğu'nun batıdaki kolu olan İlhanlı Devleti'nin Ön Asya'daki faaliyetleri, Mengü Kaan'ın¹ kardeşi Hülegü'yü Ön Asya'nın fethiyle görevlendirmesiyle başlamıştı. Mengü Han tarafından bölgeye gönderilen Hülegü, ilk iş olarak İsmailileri ortadan kaldırmış, ardından Abbasi Halifeliğine son vermişti. Ancak Ön Asya'da İlhanlı Devleti'ne itaati reddeden Memlûkler karşısında aynı başarıyı gösterememişti. Özellikle 1260 yılında Hülegü Han döneminde İlhanlılar'ın Ayn Calut² mağlubiyeti Memlûkleri bölgedeki en önemli güç haline getirmişti.

Hülegü 1265 yılına kadar bölgede kendi amcazâde çocuklarının kurduğu Altın Orda ve onun müttefiki konumundaki Memlûkler ile mücadele etmiş ve aynı yıl ölmüştü. Onun ölümünden sonra tahta en büyük oğlu olan ve aynı zamanda Irak, Horasan³ ve Mazenderan⁴ hâkimi Abaka Han'ın geçmişti. Abaka Han tahta geçtikten sonra babasından miras kalan düzeni devam ettirmiş ve saltanatı boyunca Müslüman Altın Orda ve onun müttefiki olan Memlûklerle mücadele içerisinde olmuştur.

1. Abaka Han'ın İlhanlı Tahtına Oturmadan Önceki Hayatı ve Faaliyetleri

Hülegü'nün en büyük oğlu olan Abaka Han, Şubat 1234'te Moğolistan'da Sulduz⁵ kabilesine mensup olan Yisüncün Hatun'dan⁶ dünyaya gelmişti.⁷ Abaka Han'ın

¹ Mengü Kaan, Moğol İmparatoru (1251-1259) Tuli'nin oğlu Cengiz Han'ın torunu, Hülegü'nün büyük kardeşidir. Reşidüddin Fazlullah, *Câmiut't-Tevarih (İlhanlılar Kısmı)*, (Çev. İsmail Aka- Mehmet Ersan- Ahmad Hesamipour Khelejan), Ankara 2013, 580; Hamdullah Ebî Bekr b. Ahmed b. Nasr Müstevfi Kazvîni, *Târih-i Guzide*, (Çev. Mürsel Öztürk), Ankara 2018, 587; Özkan Dayı, "Moğol İstilas ve İran'da Edebi Göç," *1. Uluslararası Göç ve Kültür Sempozyumu Bildiri Kitabı*, II, Amasya, 2016, 16; Özkan Dayı, "Moğol Dönemi Düşünürlerinden Nasirüddin Tusi'nin Bazı Farsça Şiirleri," *Uluslararası Dil, Düşünce ve Din Bilimleri Kongresi*, Mardin, 2018, 668.

² Memlûk ordusuyla Moğol kuvvetleri arasında 3 Eylül 1260 tarihinde Aynicâlût denilen yerde yapılan savaştır. Moğolların ilk büyük yenilgisi olan bu savaşta Moğol komutanı Kit Buğa, Memlûk Sultanı Kutuz tarafından esir alınmış ve daha sonra idam edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Abdulkarim Özyayın, "Aynicâlût Savaşı", *DİA*, Ankara 1991, IV, 275-276; Ali Aktan, "Sultan Kutuz ve Aynu-Calut Zaferi", *AÜİFD*, 10, Erzurum 1991, 192-196; Muhibbeddin Ebu Hamid Maksîdî, *Mısır'daki İslâm Devletleri ve Türk Memlûklerin Faziletleri*, (Çev. Ramazan Şeşen), İstanbul 2019, 33-35.

³ Horasan, tarihte İran'ın kuzeydoğusunda yer alan çok geniş bir coğrafi bölgenin adı idi. Günümüzde bölgenin toprakları üç parçaya ayrılmış olup Merv, Nesa ve Serahs yöresi Türkmenistan, Belh ve Herat yöresi Afganistan, kalan kısmı da İran sınırları içinde bulunmaktadır. Hamdullah Müstevfi Kazvîni, *Nuzhetu'l-Kulûb*, (Tsh. G. Le Strange), Dünya Kitâb, Tahrân 1342 hş., 147-159; Osman Çetin, "Horasan", *DİA*, İstanbul 1998, XVIII, 234-241..

⁴ Eski Pehlevî sikkelerinde Tapurstân, İslâm kaynaklarında Taberistân adı verilen bölge XIII. yüzyıldan itibaren daha ziyade Mâzenderan adıyla anılmıştır. Kuzeyindeki Hazar denizi kıyılarından başlar ve asıl İran platosundan Elburz dağları ile ayrılır. Müstevfi, *Nuzhetu'l-Kulûb*, 159-161; Osman Gazi Özgüdenli, "Taberistan", *DİA*, İstanbul 2010, XXXIX, 322-323.

⁵ Moğol kabilesine mensup olan Sulduzlar, İlhanlı devletinin kuruluşunda önemli rol oynayan Celayirliilerden sonra ikinci sırada gelmektedir. Özellikle bu boyun İlhanlı ve Yakın Doğu'da rolü yine bu boy içinden çıkmış olan Emir Çoban ile doruk noktasına ulaşmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Muammer Gül, *Orta Çağlarda Doğu Güneydoğu Anadolu*, İstanbul 2010, 189-190.

⁶ Hülegü Han'ın eşi olan Yisüncün Hatun Sulduz kalesine mensuptur. Moğolistan'da Küyik Hatun'un otağından almıştır. Reşidüddin, *Câmiut't-Tevarih*, 5.

⁷ Reşidüddin, *Câmiut't-Tevarih*, 74-75; Bertold Spuler, *İran Moğolları, Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri, 1220-1350*, (Çev. Cemal Köprülü), Ankara 2011, 78; Abdulkadir Yuvalı, *İlhanlı Tarihi*, İstanbul 2017, 227; Faruk Sümer, "İlhanlı Hükümdarlarından Abaka, Argun ve Ahmed-i Celâyir", *Belleten*, Ankara 1989, LIII/206, 177; Faruk Sümer, "Abaka", *DİA*, Ankara 1988, I, 8; W. Barthold, "Abaka", *IA*, İstanbul 1978, I, 4.

çocukluğuna dair kaynaklarda yeterince bilgi olmamasına rağmen, onun, babası Hülegü ve büyük hatunlarından Dokuz Hatun,⁸ Olcay Hatun⁹, oğulları Yeşmut¹⁰ ve beraberindeki heyetle ile birlikte 1256 yılında İran'a geldiği bilinmektedir.¹¹ Babası tarafından Horasan valiliğine tayin edilerek, Ceyhun nehrinin ağzına kadar olan Irak, Horasan ve Mazenderan şehirlerinin yönetimi Abaka Han'a bırakılmıştı.¹² Horasan valiliği sırasında Derbend¹³ mevkiinde İlhanlılar ve Altın Orda arasında meydana gelen savaşta babası tarafından yardım amacıyla bölgeye gönderilmişti. 1263'te kalabalık bir ordu ile bölgeye giden Abaka Han, Şıramun¹⁴ ve Abatay Noyan tarafından babasının hizmetine geri gönderilmek istenmişti. Çünkü İlhanlı komutanları Altın Orda tehlikesini bertaraf etmişlerdi. Ancak Abaka Han kaçan Altın Orda ordusunu takip etmek istemiş ve Terek Suyu'nu kaşıya geçmişti. Burada Altın Orda hanı Berke Han¹⁵ ile savaşa tutuşan Abaka Han, Berke Han'a gelen yardımlar neticesinde bozguna uğramış ve İlhanlı ordusuyla savaş meydanından çekilmek zorunda kalmıştı. Ancak çekilme esnasında buz tutan Terek Suyu'nun yüzeyi ordunun geçişinde kırılınca İlhanlı askerlerin çoğu boğularak ölmüştü. Bu beklemeyen durum alınan mağlubiyetin zayıflığını iki katına çıkarmıştı. Abaka Han ise sağ olarak geri dönebilmiş ve Şaberan'a ulaşmıştır.¹⁶

Kaynakların tahta çıkışına kadarki döneme dair sınırlı bilgiler aktarması, Abaka Han'a dair öngörülerini kısitlesa da onun İlhanlı tahtına oturana kadar Horasan bölgesinde bir nevi şehzâdelik eğitiminden geçtiğini bize göstermektedir. İlhanlılar tarihine baktığımızda bu bölgeye aynı sebepten dolayı atamalar yapıldığını görmekteyiz. Yine buna benzer bir uygulamayı Hülegü'nün diğer oğlu Yeşmut'un Arrân¹⁷ ve Azerbaycan

⁸ Kerayit aşiretinden Onk Han'ın torunu ve İku'nun kızıdır. Hristiyan olan Dokuz Hatun, Hülegü'den sonra vefat etmiştir. Mollâ Ahmed Tetevî-Asâf Hân Kazvîni, *Târih-i Elfi*, VI, (Tsh. Gulâm Rızâ Tabâtabâyî Mecd), Şirket-i İntişârât-ı 'İlmî ve Ferhengî, Tahrân 1382 hş., 4018.

⁹ Hülegü Han'ın eşi ve Mengü Timur'un annesidir. Hülegü'nün ölümünden sonra Moğol âdetine uyarak oğulluğu Abaka Han ile evlenmiştir. Alaadin Ata Melik Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, (Çev. Mürsel Öztürk), Ankara 2013, 28.

¹⁰ Hülegü Han'ın üçüncü oğludur. Annesi Hitay asıllı Tukaçin'dir. Tetevî-Kazvîni, *Târih-i Elfi*, VI, 4019.

¹¹ Reşidüddîn, *Câmiu't-Tevârih*, 16; Sümer, "İlhanlı Hükümdarlarından Abaka", 177; Faruk Sümer, "Abaka", 8; W. Barthold, "Abaka", 4.

¹² Reşidüddîn, *Câmiu't-Tevârih*, 71; Sümer, "İlhanlı Hükümdarlarından Abaka", 177.

¹³ Eski kaynaklara ve arkeolojik buluntulara göre kuruluşu İlkçağ'lara kadar inen bu İlk yerleşim yerinin Hazar deniziyle Büyük Kafkas sıradağlarının yamaçları arasında bulunan bir kale olduğu sanılmaktadır. Saleh Muhammedoğlu Aliyev, "Derbend", *DİA*, İstanbul 1994, IX, 164-166.

¹⁴ Ögedey Kağan'ın oğlu Küçü'nün oğludur. Dedesinden sonra taht için düşünülse de Töregene Hatun tarafından engellenmiştir. René Grousset, *Bozkar İmparatorluğu*, (Çev. M. Reşat Uzmen), İstanbul 2017, 304; Jean-Paul Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, (Çev. Aykut Kazancıgil-Ayşe Bereket), Ankara 2001, 299.

¹⁵ Altın Orda Hanı olan Berke Han (1256-1266) Cengiz Han'ın torunu, Cuci Han'ın oğlu, Batu Han'ın kardeşidir. Enver Konukçu, "Berke Han", *DİA*, Ankara 1992, V, 506-507; Henry H. Howorth, *History of the Mongols*, II, London 1880, 103-125; İlyas Kamalov, *Altın Ordu ve Kazan Hanları*, İstanbul 2003, 41-45.

¹⁶ Reşidüddîn, *Câmiu't-Tevârih*, 69-70; James Chambers, *The Devil's Horsemen the Mongol Invasion of Europe*, London 1979, 157-158.

¹⁷ Kür ve Aras nehirleri arasında yer alan Arrân'ın kuzeyinde Şırvan ve Şekî, güneyinde İrmîniye ve Azerbaycan, güneydoğusunda ise Mugan vardır. Eski Yunan ve Romalılar devrinde Albania adı verilen bölge müslümanlar tarafından fethedildikten sonra Arrân (Errân) adını almıştır. Yâkût b. Abdullah El-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, I, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrût 2011, 124-125; Abdulkarim Özyayın, "Arrân", *DİA*, İstanbul 1991, III, 394-395.

bölgesine atanmasında görmekteyiz.¹⁸ Babasının ölümüne kadar aynı bölgede idareci olarak kalan Abaka Han'ın birçok eşi, her ikisi de padişah olan Argun¹⁹ ve Geyhatu²⁰ adında iki oğlu ve yedi tane de kızının olduğunu kaynaklardan öğrenmekteyiz.²¹

2. Abaka Han'ın İlhanlı Tahtına Oturması

Hülegü'nün ölümünden sonra tahtın varisi büyük oğul olarak Abaka Han'ın hakkı olsa da kardeşi Yeşmut'ta tahta geçme konusunda istekli davranmıştı. Babasının ölüm haberini alan Abaka Han Mazenderan kışlağından hareket ederek 9 Mart 1265'te babasının otağına varmıştı. Babasının yas töreninden sonra bütün İlhanlı devlet ricali bir araya gelerek onun tahta oturması yönünde görüş bildirmişlerdi. Bu görüş birliğinden sonra Şiktur Noyan ve Suncak Aka²² diğer emirlerden önce davranarak Abaka Han'a biat etmişlerdi. Ancak Abaka Han diğer kardeşlerinin de tahta hakkı olduğunu dile getirerek kendini geri çekse de bütün kardeşleri önünde diz kırıp ona itaat etmişlerdi.²³

Bütün şehzâdelerin, damatların, hatunların ve emirlerin desteğini alarak tahtın yeni sahibi Abaka Han olsa da “*benim büyüğüm Kubilay Kaan'dır. Onun fermanı olmaksızın tahta nasıl oturabilirim*” diyerek Kubilay Kaan'dan ferman gelinceye kadar tahta oturmamıştı. Bir sandalye üzerinde oturarak devleti idareye etmeye başlayan Abaka Han, merkez Karakurum'dan, Orta Asya'daki savaşlar yüzünden beş yıl gibi uzun bir süre sonra gelen fermanla birlikte 19 Haziran 1265'te İlhanlı tahtına oturmuş ve ikinci İlhan olmuştu²⁴.

¹⁸ Reşidüddin, *Câmiut't-Tevârih*, 71-72; Mîrhând, *Târih-i Ravzatu's-Safâ*, V, Pîrûz, Tahrân 1339 hş., 271; Seyyid Ebû Süleyman Fahrüddin Davud b. Tâcuddîn Ebû'l-Fazl Muhammed b. Muhammed b. Dâvud el-Benâketî, *Târih-i Benâketî*, (Tsh. Ca'fer Şe'âr), Tahrân 1348 hş., 427.

¹⁹ Abaka Han'ın en büyük oğlu olan Argun (1282-1284), Ahmed Teküdâr'dan sonra tahta geçmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz: W. Barthold, “Argun”, *IA*, İstanbul 1978, I, 500-501; Faruk Sümer, “Argun”, *DİA*, İstanbul 1991, III, 355-357; Mustafa Uyar, *İlhanlı Devleti'nde Argun Dönemi (1284-1291)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2001; Spuler, *İran Moğolları*, 89-98.

²⁰ Abaka Han'ın oğlu olan Geyhatu (1291-1295), Argun Han'dan sonra tahta geçmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz: W. Barthold, “Geyhatu”, *IA*, İstanbul 1977, IV, 770; Abdulkadir Yuvalı, “Geyhatu Han”, *DİA*, İstanbul 1996, XIV, 44-45.

²¹ Reşidüddin, *Câmiu't-Tevârih*, 75-76, George Lane, *Daily Life in the Mongol Empire*, London 2006, 163; Henry H. Howorth, *History of the Mongols*, III, London 1888, 278.

²² Suncak Noyan, Moğolların Sulduz kabilesine mensuptur. Baş yargucilik yanında Bağdad ve Fars'ın idaresinde nâib olarak Ata Melik Cüveynî ile birlikte bulunmuştur. İsmâ'îlilerin kalelerinin alınması ve Bağdad'ın kuşatılması sırasında Hülegü ordusunun sağ koluna kumanda etmiştir. Abbâs İkbâl Âştîyânî, *Târih-i Mogûl ve Evâyl-i Eyyâm-i Teymûrî*, I-II, İntişârât-i Nâmek, 1374 hş., 200-201; Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, 511.

²³ Reşidüddin, *Câmiu't-Tevârih*, 77-78; Ebu'l-Ferec İbnü'l-İbrî, *Târihu Muhtasari'd-Diüvel*, (Çev. Şerafettin Yaltkaya), TTK, Ankara 2011, 47; İbn Kesir, *El-Bidaye ve'n-Nihaye*, XIII, (Çev. Mehmet Keskin), İstanbul 1994, 426; Korykoslu Hayton, *Doğu Ülkeleri Tarihinin Altın Çağı*, (Çev. Altay Tayfun Özcan), İstanbul 2015, 120-121; Mîrhând, *Târih-i Ravzatu's-Safâ*, V, 317; Aknerli Grigor, *Moğol Tarihi*, (Çev. Hrand D. Andreasyan), İstanbul 1954, 38; Thomas T. Allsen, *Culture And Conquest In Mongol Eurasia*, Cambridge 2001, 25; Henry H. Howorth, *History of the Mongols*, III, 218-219; J. J. Saunders, *The History of the Mongol Conquests*, Philadelphia 2001, 129; J. A. Boyle, “Dynastic and Political History of the Il-Khans”, (ed. J. A. Boyle), *The Cambridge History of Iran*, Cambridge 1968, V, 355-356.

²⁴ Reşidüddin Fazlullâh, *Câmi'u't-Tevârih*, (Tsh. Doktor Behmen Kerîmî), İntişârât-i İkbâl, Tahrân 1374 hş 743; Reşidüddin, *Câmiu't-Tevârih*, 78-79; Mîrhând, *Târih-i Ravzatu's-Safâ*, V, 276-277; Tetevî-Kazvîni, *Târih-i Elfi*, VI, 4034; Muhammed Takî Müderis Rezevî, *Ahvâl ve Âsâr-i Nasîreddîn Tûsî*, İntişârât-i Bonyâd-i Ferheng-i İrân, Tahrân 1354 hş., 151; Faruk Sümer, “Anadolu'da Moğollar” *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, Ankara 1969, I, 38;

Abaka Han'ın tahta oturması hadisesini dönemin çağdaş kaynaklarından olan Aksarayî'nin *Müsâmeretü'l-Ahbâr* adlı eseri diğer kaynaklardan farklı olarak ele almıştı. Aksarayî, Abaka Han'ın adalet yönüne vurgu yaparak onun tahta çıkışıyla dünyanın her tarafına huzur ve güvenin yayıldığını dile getirmişti. Koyunla kurdun dahi bu dönemde arkadaş olduğunu söyleyen Aksarayî dönemin bilginlerinin bu huzur ortamından etkilenecek Abaka'ya şiirler yazdığını kaydetmiştir. Bu şiirlerden bir tanesinde Abaka Han şu şekilde yüceltilmişti:

*“Padişahlık Abaka'ya yakışır; padişahlık tahtı Abaka'ya yakışır.
Büyük ülkenin alanı, ay'dan balığa kadar Abaka'ya yakışır.
Doğuda batıda adalet aramak, Abaka'nın kapısına ve dergâhına yakışır.
Yedi gökten oluşan kâinat alanında saray (bargâh) Abaka'ya yakışır.
Ey kara bahutlu kıskanç! Tekrar söyleyeyim, padişahlık Abaka'ya yakışır.”²⁵*

İran'lı âlim ve filozof Nasîreddîn Tûsî, Abaka Han adına yazmış olduğu *Nasîhatnâme* adlı eserinde idarecilerin âdil olmaları konusunda ona nasihatlerde bulunmuştu. Yine İran'lı tarihçi Kâşânî'de *Târîh-i Olcayto* adlı eserinde Abaka Han'dan “*Abaka Han-i 'Âdil*” olarak söz etmektedir.²⁶ Abaka Han'ın 1282'de vefatı üzerine dönemin şairlerinden biri onun âdil yönüyle ilgi şu şiiri söylemişti;

Abaka Han'ın insaf ve adaletinden kötü cihan, mutlu 'adn cenneti gibi oldu.”²⁷

Öyle ki Abaka Han savaşa giderken bile adaletiyle ön plana çıkmıştı. 1270'te Altın Orda Han'ı Barak Han²⁸ için Horasan'a yürürken söyledikleri dikkat çekicidir. Abaka Han emirlerine ve ordusuna ekinlerin başak verdiğini ve bu yüzden ordusuna hiçbir yaratık bir başağa bile dokunmasın diye emir vermişti.²⁹

Abaka Han tahta oturduktan sonra memleket işleriyle ilgilenmeye başlamıştı. Tebriz'i başkent, Aladağ ve Karadağ'ı yaylak, Arrân ve Bağdat'ı da kışlak olarak seçmişti. Tahta çıkış merasiminde hatunlara şehzadelere ve emirlere bol miktarda para ve hediyeler dağıtarak ihsanda bulunmuştu. Ardından ordu işleriyle ilgilenmiş ve bütün memlekete

Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, 406; Özkan Dayı, “Câmi'üt-Tevârîh'te Kubilay Han'ın Çin'deki İdari Teşkilâtı ve Bayındırlık Faaliyetleri”, *AÜEFSD*, 55, Erzurum 2015, 245.

²⁵ Aksarayî, Kerîmeddîn Mahmûd b. Muhammed, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, (Çev. Mürsel Öztürk), TTK, Ankara 2000, 58-59. Abaka'nın adaleti konusunda derler ki: Adaleti öyle bir noktaya vardırı ki Arrân diyarında bir yer de bir koyunu gasp yoluyla almış olan bir emir-i hazâre'yi buyruğu üzerine dört parça ettirmiştir. Bkz Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, 59.

²⁶ Ebu'l-Kâsım Abdullah b. Muhammedü'l-Kâşânî, *Târîh-i Olcayto*, (Tsh. Muhîn Hambelî), İntişârât-i be Negâh-i Tercome ve Neşr-i Ketâb, Tahrân 1348 hş., 113; Rezevî, *Ahvâl ve Âsâr-i Nasîreddîn Tûsî*, 557.

²⁷ Benâketî, *Târîh-i Benâketî*, 437; Rezevî, *Ahvâl ve Âsâr-i Nasîreddîn Tûsî*, 134; Özkan Dayı, İran Moğollarında İdari Bürokrasi (1231-1295), (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum 2017, 58.

²⁸ Çağatay'ın torunu ve Yisun Tuva'nın oğlu olan Barak, Abaka Han döneminde Horasan'ı işgal girişiminde bulunmuştur. Barak Müslüman olduktan sonra Sultan Gıyâseddîn olarak adlandırılmıştır. Mustafa Kafalı, “Barak Han”, *DİA*, İstanbul 1992, V, 63-64.

²⁹ Reşîdüddin, *Câmiut't-Tevârîh*, 94.

İlhanlı tahtına oturduğuna dair yarlıklar³⁰ göndermişti. Daha sonra devlet içinde çeşitli atamalar yapan Abaka Han vezirlik makamını babası döneminde olduğu gibi Sahip Şemseddin Cüveyni'ye³¹ bırakmıştı. Derbend, Şirvan ve Mugan taraflarından Aladağ sınırlarını kardeşi Yeşmut'a; Horasan, Mazenderan ve Amuderya kıyılarını da diğer kardeşi Tobşin'e bırakmıştı. İlgay Noyan oğlu Tugu Bitikçi'yi, Suncak Noyan'ın kardeşi Tudan ile Rum'a göndermiş; Durbay Noyan'ı Şam sınırı olarak da kabul edilen Diyâr-i Bekr ve Diyâr-i Rebi'a'ya tayin etmişti. İncülerini³² Altacu Aka'ya vermiş, Bağdat ile Fars memleketlerini Suncak Aka'ya ihsan etmişti. Memleketin iktâ işleriyle uğraşan Argun Aka'yı³³ da olduğu gibi yine aynı görevinde bırakmıştı.³⁴

Abaka Han'a babasından Horasan bölgesi, Irak-ı Acem ve Irak-ı Arap, Azerbaycan bölgesi, Huzistan³⁵ bölgesi, Fars bölgesi, Diyar- Bekir ve başkenti Musul, Anadolu bölgesi ve başkenti Konya ve bu geniş coğrafyada adları çok fazla öne çıkmamış diğer şehirler miras olarak kalmıştı.³⁶

Abaka Han tahta çıktıktan sonra özellikle Mısır ve Suriye Memlûklerine karşı Batı Asya'da Hristiyanlarla ittifak arayışlarına girmişti. Ülkesini saran tehditleri tek başına bertaraf edemeyeceğini düşündüğü için Bizans İmparatoru VIII. Mikael Palaiologos'un kızı Maria ile evlenmişti. Zor bir dönemde olan İlhanlılar için bu evlilik Maria'nın şahsında

³⁰ Uygur Türkçesinde emir, ferman, buyruk anlamında kullanılan kelime; Moğolca'da emir söz, bildiri ve kanuni ferman anlamına gelmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Özkan Dayı, "Moğol Dönemi Fars Edebiyatında Kullanılan Bazı Türkçe-Moğolca Terimler", *TAED*, 63, Erzurum 2018, 485-498.

³¹ Hârizmli Müslüman bir ailenin çocuğu olan Cüveyni İlhanlı devletine uzun yıllar hizmet etmişti. Babası Bahâeddin Cüveyni'de Cengiz Han'ın batı seferinden Hülegü'nün Ön Asya'ya gelmesine kadar otuz beş yıl boyunca Moğol devletinin batı bölgesinde yüksek dereceli Moğol idarecilerinin yanında kâtiplik görevinde bulunmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Özkan Dayı, "Vezir Şemseddin Cüveyni'nin İlhanlı devletindeki Faliyetleri", *Bayburt üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1, Bayburt 2018, 95-111; Dorothea Krawulsky, *The Mongol Ilkhans and Their Vizier Rashid al-Din*, Frankfurt 2011; Tahsin Yazıcı, "Cüveyni", *DİA*, İstanbul 1993, VIII, 144-146; M. Fuad Köprülü, "Cüveyni", *İA*, Eskişehir 2001, III, 255-259.

³² Kelime İlhanlılar'da daha çok hükümdarın ve hükümdar ailesinin özel emlâkiyle buralarda yaşayan esir ve kulları ifade etmek için kullanılmış ve bu emlâkle ilgilenen görevlilere incü veya incü denilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz: İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhâl*, Ankara 1988, 190-191; Osman Gazi Özgüdenli, "İncü", *İA*, İstanbul 200, XXII, 281.

³³ Ögedey Kana'nın kâtiplerinden olan Argun aka Moğolların Oyrat kabilesine mensuptur. Argun Aka, 1243-1255 tarihleri arasında Horasan ve İran bölgesinde vali olarak görev yapmıştır. Uygur diline hakim olan Argun Aka bu sayede devlet hizmetinde bulunuş ve küçük yaştan itibaren Kaan'ın hizmetinde yer almıştır. Horasan ve Irak yönetimi Körgüz'ün idaresine veriline Argun'da onun yanına baskak olarak verilmiştir. Bu görevle Körgüz'ün bölgede yaptığı işleri denetlemiştir. İlerleyen süreçte Töregene Hatun Ceyhun Fars ve Gürcistan gibi yerlerin idaresini Argun'a bırakarak İran valiliğine giden süreci başlatmıştır. Abbâs İkbâl Aştıyâni, *Târih-i Mogül*, İntişârât-ı Sâhil, Tahrân 1390 hş., 197; E. Hafîbî, "Argun Aka", *Dânişnâme-i İrân*, Tahrân 1384 hş., II, 443-444; Özkan Dayı, "İran Moğolları'nda Bitikçilik 1231 1295", *Sobider*, 11, 2017, 201.

³⁴ Reşidüddin, *Câmi'ü't-Tevârih*, 743; Reşidüddin, *Câmiüt't-Tevârih*, 78-79; Mîrhând, *Târih-i Ravzatu's-Safâ*, V, 276-277; Benâketî, *Târih-i Benâketî*, 427; Rezevî, *Ahvâl ve Âsâr-i Nasîreddin Tûsî*, 151; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", 38.

³⁵ Çöl görünümülü yaylalarında dolaşan bedevî Arap kabilelerinden dolayı İranlılar'ın 1925'e kadar "Arabistan" dedikleri Hüzistan'ın batısında Irak, güneyinde Basra körfezi, kuzeyinde Zagros sıradağları yer alır. Müstevfî, *Nuzhetü'l-Kulüb*, 109-112; Recep Uslu, "Hüzistan", *DİA*, İstanbul 1998, XVIII, 436-439; İbn Havkal, 10. *Asırda İslam Coğrafyası*, (Çev. Ramazan Şeşen), İstanbul 2017, 231-238.

³⁶ Şihâbeddin B. Fazlullah El-Ömerî, *Mesâlikü'l-Ebsâr*, (Çev. Ahsen Batur), Selenge, İstanbul 2014, 397; Howorth, *History of the Mongols*, 219-220.

yeni bir koruyucu anlamına gelmektedir. Her ne kadar İlhanlı devletinin bölgede ittifaka ihtiyacı olsa da siyasi hesaplar üzerine yapılan bu evlilikle Bizans, Trakya'daki Altın Ordu tehdidine karşı İlhanlı devletinin desteğini de arkasına almıştır. Dolayısıyla bu evlilik iki taraf içinde bölgedeki çıkarlarını korumak adına önemli bir siyasi hesaptır.³⁷

3. Abaka Han Dönemi İlhanlı Altın Orda Mücadelesi

Abaka Han, İlhanlı tahtına çıktıktan sonra saltanatının ilk yıllarında, İlhanlı, Altın Orda ilişkileri dostâne bir seyir izlemiştir. Bu dostane ilişki Kıpçak hanlarının, sultanları Berke Han'ın Tebriz'de bir câmi yaptırmak istediğini söyleyerek, Abaka Han'dan bunun için izin almalarını sağlamıştı. Câmi yapımına izin veren Abaka Han; câmiye Berke Han'ın isminin verilmesine karşı çıkmamıştı. Abaka'nın iyi niyetinden istifade eden Kıpçak hanları ardından da Berke Han adına bir de kumaş fabrikasının kurulması iznini alarak, fabrikayı kurmuşlardı. Daha sonra bu fabrika Abaka Han'ın mağlubiyeti sonrasında yıkılırsa da ikisi arasında barış tesis edilince fabrika tekrar inşa edilmişti. Hem câmi hem de kumaş fabrikasının açılması ilerleyen süreçte Berke Han'ın Tebriz ve Merâğa üzerinde söz söyleme hakkı elde etmesi anlamına gelmektedir.³⁸

Abaka Han ve Berke'nin arası açılınca, Abaka Han hem babası döneminde Terek Suyu'nda alınan yenilginin intikamını almak, hem de kendi topraklarına karşı Altın Orda tehdidini ortadan kaldırmak için Kafkasya meselesini tamamen çözmek istemekteydi. Çünkü Berke Han Şirvan ve Arrân yani Kuzey Azerbaycan üzerinde hak iddia etmeye başlamıştı. Ancak Altın Orda'da, İlhanlılar'ın Hülegü döneminde Azerbaycan'ı ele geçirip sınırlarını Derbend ötesine taşınması ve buradaki Altın Orda'lı tüccarları öldürmesini hadisesini unutmamış değildi.³⁹ Dolayısıyla iki tarafında birbirine karşı husumetinin altında kendilerine göre gerekçeleri vardı. Altın Orda'nın başına devletin kurucusu Batu'dan⁴⁰ (1227-1256) sonra tahta geçen Berke Han, bir süre sonra Abaka Han ile mücadele içerisine

³⁷ Bayarsaikhan Dashdondog, *The Mongols and the Armenians (1220-1335)*, Leiden-Boston, 2011, 163; Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, 361; Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, 406; Yuvalı, *İlhanlı Tarihi*, 227, A. Zeki Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul 1981, 262, Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 2016, 516, Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, III, (Çev. Fikret İşıltan), Ankara 1987, 281-282, Edward Dulaurier, "Ermeni Müverrihlerine Göre Moğollar", (Çev. Mahmud Kemal Ayas), *Türkiyat Mecmuası*, İstanbul 1928, II, 46; Müverrih Vardan, *Türk Fetihleri Tarihi (889-1269)*, (Çev. Hrnt D. Andreasyan), İstanbul 2017, 119-120; Nadir Devlet, "İlhanlılar", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, IX, İstanbul 1993, 65; Howorth, *History of the Mongols*, 223; George Vernadsky, *Moğollar ve Ruslar*, (Çev. Eşref Bengi Özbilen), İstanbul 2015, 201; Deno John Geanakoplos, *Emperor Michael Palaeologus and West 1258-1282*, Massachusetts 1959, 101.

³⁸ El-Ömerî, *Mesâlikü'l Ebsâr*, 125-126.

³⁹ Konukçu, "Berke Han", 506; Howorth, *History of the Mongols*, II, 114.

⁴⁰ Cuci'nin oğlu olan Batu Han, Altın Orda hanlığının kurucusu ve ilk hükümdarıdır. Cuci'nin ölümünden sonra ikinci Kıpçak seferine (1229-1242) komutanlık etmiş ve Cuci ulusunu İdil ırmağından Karpat dağları ve Tuna Nehri ağzına kadar uzanan Batı Deşt-i Kıpçak bozkırlarını açmıştır. Batu Han'ın seferleri sonucunda Deşt-i Kıpçak, Hârezm, Kuzey Kafkaslar, Kırm ve İdil -Bulgar Devleti'nin topraklarında Altın Orda Devletini kurmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Howorth, *History of the Mongols*, II, 31-92; İlyas Kemaloğlu, *Altın Orda ve Rusya*, İstanbul 2015, 69-71; Mustafa Kafalı, "Batu Han", *DİA*, İstanbul 1992, V, 208-210; W. Bartold, "Batu", *İA*, İstanbul 1979, II, 351-353.

girmişti. Abaka Han, Berke Han'ın ordusunun Şehzâde Nogay⁴¹ öncülüğünde harekete geçtiğini haber alınca kardeşi Yeşmut'u gelen orduyu karşılaması için görevlendirmişti. İki ordu 1265 yılında Aksu Irmağı'nın kıyısında karşılaşmış ve çetin geçen bir savaştan sonra kesin bir netice alınamamıştı. Ancak Savaş sırasında Nogay'ın gözüne ok saplanmış ve ordusunun Şirvan'a doğru kaçmasıyla savaş İlhanlı lehine sonuçlanmıştı.⁴²

Nogay'ın durumunu haber alan Berke Han, İran'a yönelerek Kür Irmağının kıyısına kadar gelmişti. Yanında üç yüz bin atlı ile bölgeye gelen Berke Han, bu sırada Kür Irmağını karşıya geçen Abaka Han ve ordusu ile karşılıklı birbirlerini ok yağmuruna tutmuştu. Berke Han, Abaka Han'ın Kür Irmağı üzerindeki köprüleri yıktırmasından dolayı karşıya da geçememiş ve on dört gün boyunca ırmağın kıyısında konakladıktan sonra Tiflis'e doğru hareket ederek ırmağı karşıya geçmeye çalışmıştı. Bu sırada Berke Han hastalanarak vefat etmiş ve ordusu dağılmıştı.⁴³ Abaka Han savaştan sonra ordusuna Dalan⁴⁴ Navur'dan⁴⁵ Deşt-i Kürdeman'a⁴⁶ kadar olan yere siper kazmalarını ve derin bir hendek açmalarını emretmişti. Buranın güvenliği içinde Moğol ve Müslümanlardan oluşan bir grubu görevlendirmişti.⁴⁷ Diğer çağdaş kaynaklardan farklı olarak Zehebî, eserinde savaş sonrası Abaka Han bu galibiyet dolayısıyla ordusuna ganimet verdiğini ve Kür Irmağı üzerinde bir ahşap kale yapılmasını istediğini yazmaktadır. Yapılan istişare sonucu Tiflis sınırından başlayarak, her bir kumandanın yüz yirmi arşın yapması şartıyla kale yedi günde tamamlanmıştı.⁴⁸ Abaka Han, kuzeyde Altın Orda hanı Berke Han ile olan meselesini kendi lehine çözüme kavuşturduktan sonra yönünü doğuya Çağatay Devleti üzerine yani bu devletin hükümdarı Barak Han'a çevirmişti.

4. Abaka Han Dönemi İlhanlı Çağatay Mücadelesi

Mâverâünnehir merkezli kurulan Çağataylılar ile İlhanlılar arasında özellikle Horasan bölgesinde, birbirlerine karşı üstünlük kurma mücadelesi olmuştur. Zengin doğal kaynaklara ve geniş otlaklara sahip Horasan bölgesi, İlhanlılar bölgede belirmeden önce Çağataylıların hâkimiyeti altındaydı. Cengiz Han'ın ölümüyle beraber tahtın yeni varisi Ögedey⁴⁹ olmuş ve Çağataylılar da bölgede Ögedey'in gücünü kullanarak geniş topraklara hükmetme imkânı bulmuşlardı.⁵⁰ Dolayısıyla Çağataylıların Horasan bölgesinde hak iddia

⁴¹ Çağdaş kaynaklardan Zehebi, Berke'nin ordusunun başında yeğeni Mengü Timur'un olduğunu yazmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ez Zehebi, *Tarihül İslam*, Haz. W. De Tisenhauen, Altınordu Devleti Tarihine Ait Metinler, (Çev. İ.H. İzmirli), İstanbul 1941, 353-354.

⁴² Reuven Amitai-Preiss, *Mongol And Mamluks The Mamluk-Ilkhanid War 1260-1281*, Cambridge 2004, 87; Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, 408; Konukçu, "Berke Han", 506; Howorth, *History of the Mongols*, II, 123-124.

⁴³ Reşidüddin, *Câmiu't-Tevârih*, 80, Müstevfi, *Târih-i Guzide*, 479; Howorth, *History of the Mongols*, II, 123-124; Boyle, "Dynastic and Political History", 356.

⁴⁴ Moğolca'da yetmiş ve çok fazla anlamına gelmektedir. Reşidüddin, *Câmiu't-Tevârih*, 80.

⁴⁵ Moğolca'da göl anlamına gelmektedir. Reşidüddin, *Câmiu't-Tevârih*, 80.

⁴⁶ Şirvan'a yakın bir bölgedir. Reşidüddin, *Câmiu't-Tevârih*, 80.

⁴⁷ Reşidüddin, *Câmiu't-Tevârih*, 80.

⁴⁸ Ez Zehebi, *Tarihül İslam*, 353.

⁴⁹ Cengiz Han'ın üçüncü oğlu olup Cuci ve Çağatay'ın küçük kardeşi, Tuluy'un ağabeyidir. Gençlik yıllarından itibaren Cengiz Han'ın çeşitli seferlerine katılmış ve 1220 yılı başlarında Otrar kuşatmasını yürütmüştür. Osman Gazi Özgüdenli, "Ögedey Han", *DİA*, İstanbul 2007, XXXIV, 21-22.

⁵⁰ İlhan Erdem, "Olcaytu Han Devrinde Horasan'da İlhanlı-Çağataylı Mücadeleleri", *PAÜEFD*, 3, Denizli 1997, 107.

etmesinin altında yatan gerekçe, bu bölgenin Cengiz Han'ın mirasında yer almamasından kaynaklanmaktadır. Bölge Ögedey zamanında fethedilerek alındığı için Çağataylılar bölgeyi kendi toprakları olarak görmüşlerdi.⁵¹

Barak Han, Çağatay ulusuna hâkim olduktan sonra onun bölgedeki faaliyetleri, Kaydu Han'ı⁵² rahatsız etmişti. Barak Han önce Kubilay Kağan'ın Türkistan kumandanı Moğoltay öncülüğünde gönderdiği orduyu yenmiş, ardından Kaydu ile Ceyhun kenarında tuttuğu savaşta onu mağlup etmişti. Ancak Cuci Ulusu hükümdarı Möngke Timur'un, Barak Han'ın yaptıklarından dolayı haddi aştığını düşünerek, amcası Berkaçar'ı⁵³ Kaydu'nun yardımına göndermesiyle Barak Han beklemediği bu yardım karşısında üstünlüğünü kaybetmiş ve mağlup bir şekilde Mâverâünnehir'e dönmüştü. Mağlubiyeti hazmedemeyen Barak geri döndükten sonra tekrar ordusu toplayıp, emirleriyle istişare yaptıktan sonra toprakların kendi ellerinde kalması için savaş kararı almışlardı. Bu durumu haber alan Kaydu amcası ve Berkaçar ilk önce Barak'ı ülke topraklarından sürme kararı alsalar da daha sonra bu kararlarından vazgeçerek barış yolunu tercih etmişlerdi. Barış isteği elçilik heyeti tarafından Barak Han'a ulaştınca Barak kısa bir süre düşündükten sonra amca çocuklarının birbirleriyle savaşmasının doğru olmadığına kanaat getirmiş ve 1269 yılında Talas civarında tüm Ögedey ve Çağatay hanedanlarının mensuplarının toplandığı bir kurultay yapılmıştır. İki ulusun barışması için yapılan bu kurultayda Çağatay Ulusu Kaydu'nun üstünlüğünü benimsemişti. Barak Han kurultayda Abaka Han sefer düzenlemek istediğini ifade ederek, Kaydu'nun yardımını istemişti. Barak, Kaydu'dan yardım sözünü aldıktan sonra⁵⁴ İlhanlıların elinde olan Horasını ele geçirebilmek için Cengiz Kağan'ın önemli devlet adamlarından Harezmlî bir Müslüman olan Vali Mahmud Yalavaç'ın⁵⁵ oğlu Mesud Yalavaç'ı Abaka Han'a elçi olarak göndermişti. 1269 yılındaki kurultaydan hemen sonra Cengiz Han'ın hırkasını giymiş olarak İlhanlı ülkesine gelen elçi, Çağatay Hanı Barak'ın, Abaka Han'ın kulluğuna girmeye hazır olduğu beyan etmişti. Elçi İlhanlı sarayında iyi karşılanmıştı, hatta Sâhib-i Divan Şemseddin Muhammed Cüveynî'ye hakaret etmesine rağmen, iyi haberle geldiği için yapılan saygısızlık hoş karşılanmış ve güvenli şekilde geri dönmesi sağlanmıştı. Ancak elçi Mesud Bey'in İlhanlı ülkesinden ayrılmasından hemen sonra Barak'ın ordusunun Ceyhun kenarında görüldüğü haberi Abaka Han'a ulaştınca, elçilik olayının bir casusluk faaliyeti olduğu ve amacının Abaka Han'ın dikkatini Mâverâünnehir'den çekmek olduğu anlaşılmıştı.⁵⁶

⁵¹ Reşidüddin, *Câmiu't-Tevârih*, 88; Dayı, İnan Moğollarında İdari Bürokrasi, 57-58.

⁵² Ögedey'in torunudur. Şirâzî, *Tahrîr-i Târih-i Vassâf*, 37; Grousset, *Bozkar İmparatorluğu*, 299.

⁵³ Cengiz Han'ın oğlu Tuşi'nin oğludur. Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, 187.

⁵⁴ Reşidüddin, *Câmiu't-Tevârih*, 81-86; Mustafa Kafalı, *Çağatay Hanlığı (1227-1345)*, Ankara 2005, 107-110.

⁵⁵ Harezmlî bir Müslüman olan Mahmud Yalavaç, Cengiz Han, Ögedey Kaan, Göyük Kaan ve Mengü Kaan zamanında üst düzey devlet adamı olarak Moğol devletinde görev yapmıştır. Cengiz Han'ın elçisi olarak batı seferinden önce Harezmsâh hükümdarı Muhammed'e elçi olarak gönderilmiş, Cengiz Han'ın itibarını kazanmış ve oğlu Mesud Yalavaç ile her hangi bir validen çok, malî işleri düzenleyen fevkalade kudretli üst düzey devlet memuru konumuna yükselmişlerdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Özkan Dayı, Mahmud Yalavaç'ın Moğol İmparatorluğu'ndaki Faaliyetleri, *Current Research in Social Sciences*, 3, Erzurum 2015, 63-68.

⁵⁶ Reşidüddin, *Câmiu't-Tevârih*, 81, Kazvîni, *Târih-i Guzîde*, 479-480; Mîrhând, *Târih-i Ravzatu's-Safâ*, V, 289-292; Yuvalı, *İlhanlı Tarihi*, 230; Kafalı, *Çağatay Hanlığı (1227-1245)*, 109-111; Spuler, *İnan Moğolları*, 79, Devlet, "İlhanlılar", 66; Boyle, "Dynastic and Political History, 356357.

Barak Han, ülkesinin gelirlerini azlığında şikâyet etmiş ve bu konuda Kaydu Han'dan destek görünce Horasan'da bazı yerler üzerinde hak iddia etmeye başlamıştı.⁵⁷ 1270 yılında Kaydu Han'ın Çapat emrinde gönderdiği ordu ve Ahmet Börü ve Nikbay Oğul gibi bazı Çağatay'lı şehzadelerle Ceyhun Irmağı üzerinden harekete geçmişlerdi. İki kol halinde ilerleyen ordu Nişabur'a varmadan birleşmiş ve Abaka Han'ın ordusunu burada mağlup ederek Nişabur'u ele geçirmişlerdi.⁵⁸ Barak Han bu sırada Çağatay hanedanına mensup Muçi Yiba'nın oğlu Tekudar Oğul'a⁵⁹ elçiler vasıtasıyla haber göndererek, Abaka Han ile savaşması durumunda kendisini desteklemesini istemişti. Tekudar bu mesajdan sonra ülkesi Gürcistan'a dönmüş ve emirleriyle Barak Han'ın isteğini onlarla istişare etmişti. Bu sırada Abaka Han Horasan'dan gelen haberleri Tekudar ile istişare için onu yanına çağırılmış; ancak Tekudar, Barak ile bir olduğunu ve onunla buluşmak için Derbend yoluyla hareket ettiğini bildirmişti. Bu ihanet üzerine Abaka Han Şiramun'u görevlendirmiş ve iki ordu karşı karşıya gelse de Tekudar daha savaş başlamadan bozguna uğrayıp Derbend'e yönelmişti. Böylece Abaka Han, Barak'ın planını boşa çıkarmış ve iki ateş arasında kalmaktan kurtarmıştı.⁶⁰ Barak Han Tekudar ile planı boşa çıksa da o niyetinden vaz geçmemişti. Hülegü'nün oğullarından Topşin Oğul'a haber göndererek "iki taraftan da akrabalık başları kuruludur. Bu yüzden kendini büyük görüp korkusuzluk taslama. Bâdgîs⁶¹ Otlığı'ndan, Gaznin Kapısı ve Sind nehri kıyısına kadar olan bölgeler bizim ecdadımız ve babamızın otlığıdır. Bizim hayvanlarımızın oraya konması için Bâdgîs'i boşaltman gerekiyor" diye haber göndermişti. Topsin Oğul ise bu memleketlerin atası ve İran memleketlerinin sahibi Abaka Han'ın olduğunu iletmış ve bu durumdan Abaka Han'ı haberdar etmişti.⁶²

Abaka Han bu istekler karşısında "bu mülk babandan bana miras kalmıştır ve bizim incümüzdür. Bu gün kılıçla elde tutuyoruz. Eğer barak bize saldırmak isterse, biz de onu def etmeye hazırız. Eğer barış ve dostluk yolundan giderse, biz de akrabalık ve birlik yolunda gideriz" cevabını vermişti.⁶³

Aslında bu cevap İlhanlıların İran memleketlerine, Büyük Kaan tarafından verilmiş bir iktâ toprağı olarak baktıklarının ve nasıl sahiplendiklerinin en açık göstergesidir.⁶⁴ Barak, Abaka Han'ın ata toprağı gördüğü Horasan'dan vaz geçmemesine öfkelenmiş ve bütün askerleriyle birlikte Horasan'a girmeye karar vermişti. Bu sırada eski antlaşma ya dayanarak Kaydu Han'dan elçi aracılığıyla yardım talebinde bulunmuştu. Kaydu yardım talebini antlaşma gereği kabul etmiş görünse de giden orduya fırsatını buldukları anda geri dönmeleri tembihlemişti. Çünkü Barak'ın İlhanlılar karşısında şansının olmadığına

⁵⁷ Faruk Sümer, "İlhanlı Hükümdarlarından Abaka", 179.

⁵⁸ Şehâbeddîn Abdullah b. Fazlullah Şîrâzî, *Tahrîr-i Târih-i Vassâf*, (Tsh. Abdulmuhammed Âyefî), İntişârât-ı Bonyâd-ı Ferheng-i Îrân, Tahrân 1346 hş, 40-41; Spuler, *İran Moğolları*, 80.

⁵⁹ Muçi Yiba'nın oğlu olup Hülegü İran'giderken Çağatay'ın ulusu tarafından onun yanına verilmiştir. Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, 498.

⁶⁰ Şîrâzî, *Tahrîr-i Târih-i Vassâf*, 40-42; Reşidüddîn, *Câmiu't-Tevârih*, 86-87; Spuler, *İran Moğolları*, 80.

⁶¹ Bugünkü Afganistan'ın kuzeybatı kısmında kalan bir bölgedir. X. asır coğrafyacıları tarafından bu isim, Herat'ın kuzeybatısı ve Serahs'ın arasında bulunan araziye verilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz: W. Bartold, "Bâdgîs", *IA*, Eskişehir 2001, II, 192.

⁶² Reşidüddîn, *Câmiu't-Tevârih*, 88.

⁶³ Reşidüddîn, *Câmiu't-Tevârih*, 88; Tetevî-Kazvîni, *Târih-i Elfi*, VI, 4057; Devlet, "İlhanlılar", 67.

⁶⁴ Özkan Dayı Özkan Dayı, İran Moğollarında İdari Bürokrasi, 57-58.

inanmaktadır. Kaydu'nun emirleri Barak'ın yanına vardıklarında Heratlı Şemseddin Kert'in de katılımıyla bir toplantı yapmışlar ve bu toplantı da alınan kararlar birlikte Abaka Han'a ait olan yerlerdeki hayvanların tamamını sürmüşlerdi. Barak ordusuyla birlikte 1270'te Mervçuk'a varmış ve burada Topşin Oğul ile karşılaşmıştı. Bu ilk karşılaşmayı galibiyetle kapatan Barak Horasan'da ilerlemeye devam ederek hemen hemen bütün bölgeyi kontrolü altına almıştı. Nişabur'a kadar ilerleyen Barak, Herat'ı da yağmalamak isteyince emirleri buna karşı çıkmış ve Kutluk Timur'un sayesinde Şemseddin Kert, Barak'ın kulluğuna girerek canını kurtarmıştı. Ancak Şemseddin'de tıpkı Kaydu gibi Barak'ın bu mücadeleden başarı ile çıkamayacağından emindi. Bu yüzden onun isteklerini karşılamada sorun çıkarmamıştı.⁶⁵

Tüm bu yaşananlardan sonra Abaka Han 27 Nisan 1270 tarihinde Azerbaycan'dan yola çıkmış ve Barak tehdidini ortadan kaldırmak için Horasan'a yürümüştü. Abaka Han Horasan'a yürürken Konkur Öleğ, Rey, Radkan Otağından geçmiş Bâharz'da⁶⁶ konaklamıştı. Geçtiği yerlerde emirlere ve askerle ihsanlarda bulunmuş ve onların güvenin kazanmıştı. Bâharz'da konakladığı sırada bir taraftan öncü birliklerle düşmanı yoklamış; diğer taraftan kendisi de ordusuyla meşgul olmuştu. Ayrıca evliyaların ve şehitlerin türbelerini ziyaret ederek Barak ile yapacağı savaş için Allah'tan yardım istemişti. Daha sonra Bâdgîs'e geçen Abaka Han, buradan kabiliyetli bir elçiyi Barak'a göndermiştir. Abaka Han elçiyle şu mesajı göndermişti: "*Muhakkak bilmelisin ki, dünyayı zulüm ve kötülük yapmakla elde edemezsin. Ancak halkın gönlünü okşamak ve hakkını korumak, Allah'ın emir ve yasaklarının sınırlarını korumakla elde edebilirsin*" diyerek barış teklifinde bulunmuştu. Gazne'den Sind suyuna kadar olan yerleri de ona vereceğini söylemişti. Ancak Barak Han, Abaka Han'ın barış teklifini onun Mısır ve Şam tarafına gittiği düşünülerek kabul etmemişti. Barak'ın barış teklifini elinin tersiyle itmesiyle Abaka Han, Herat'ın yağmalanmasını emretmiş; ancak bu kararından kısa sürede vazgeçmişti. Bu sırada Herat'da yakalanan üç casustan biri Barak cephesinde olup bitenleri ifşa etmişti. Casustan aldığı bilgilerle harekete geçen Abaka, Barak'ın karşısına dikilmişti. Barak, Abaka'yı karşısında görünce tuzağa düştüğünü anlamış; ancak bu noktadan kaçışın olmadığını düşünerek savaşa tutuşmuştu. Şiddetli bir savaştan sonra ordusu dağılan Barak'ta akşama doğru Horasan'ı terk etmişti.⁶⁷

Ordusunun büyük bir bölümünü kaybeden Barak, Mâverâünnehir'e çekilmiş ve daha sonra burada ölmüştü. Barak'ın ölümü müttefiki gibi görünen; ama aslında Barak'ın bölgedeki faaliyetlerinden rahatsız olan Kaydu'nun bölgedeki işlerini kolaylaştırmıştı.⁶⁸ Abaka Han, Barak tehdidini ortadan kaldırdıktan sonra Çağataylıların tekrar canlanmasını engellemek için Çağataylılar'a ait olan Buhara'nın Yesudar Oğul tarafından tahrir

⁶⁵ Reşidüddin, *Câmiu't-Tevârih*, 88-95.

⁶⁶ Horasan'ın, Nişabur ile Herat arasında kalan bir nahiyesidir. Merkezi Malin kasabasıdır. Cf. Huart, "Bâharz", *IA*, İstanbul 1979, II, 222.

⁶⁷ Spuler, *İran Moğolları*, 80; Reşidüddin, *Câmiu't-Tevârih*, 88-100.

⁶⁸ Kafalı, *Çağatay Devleti*, 112-113; Erdem, "Olcaytu Han Devrinde Horasan", 107.

edilmesini istemişti. Keş⁶⁹ ve Nahşeb⁷⁰ yörelerine akınlarda bulunduktan sonra Buhara'yı ele geçirmiş ve burada büyük bir katliam yapmış ve şehirdeki pek çok eseri de tahrip edilmişti.⁷¹ Abaka Han daha sonra bölgeden ayrılarak Azerbaycan'a dönmüş, 18 Ekim 1270 tarihinde Merağa'ya ulaşmıştır. Bu sırada elçiler Moğol Han'ı Kubilay Kaan'dan, Abaka Han'ın İran memleketlerine Han olması ve atalarının yolundan gitmesi için yarlıg taç ve hil'at getirmişlerdi.⁷² Merkezin gözünde konumunu iyice güçlendiren Abaka Han, bölgede tek güç olma yolunda ilerlerken kendine tek engel olarak karşısında Müslüman Memlûkleri görmektedir.

5. Abaka Han Dönemi İlhanlı Memlûk Mücadelesi

Abaka Han, Çağatay Hanlığına karşı verdiği mücadeleden başarı ile çıktıktan sonra, İlhanlı Devleti'nin Orta Doğu sınırlarındaki Memlûk tehdidi ile yakından ilgilenmeye başlamıştı. Abaka Han'ın tahta çıkışından kısa bir süre sonra Suriye sınırlarında iki devlet arasında bazı karışıklıklar olsa da İlhanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumdan dolayı mevcut sorunlar bir süre daha görmezden gelinmiş ve hatta Abaka Han, 1265 yılında bir elçilik heyetini hediyelerle birlikte dostluk nişanesi olarak Sultan Baybars'a göndermişti.⁷³ Ancak bu ilk teşebbüs Baybars tarafından kabul edilmemişti. Bunun üzerine Abaka Han henüz şartların olgunlaşmaması ve Doğu sınırındaki karışıklılardan dolayı Memlûklerle savaşı göze alamadığı için barış teklifini 1268 yılında kayınpederi olan Bizans İmparatoru Mikael ile yenilemişti. Mikael'in yaptığı arabuluculukta işe yaramamış ve Baybars İlhanlı devletinin içinde bulunduğu zor şartları kendi lehine kullanmak istemişti.⁷⁴

Baybars, İlhanlılar'ın mevcut karışıklıkları bertaraf ettikten sonra vasâlleri durumundaki Ermenilerle birleşerek kendisi için tehdit oluşturacaklarının farkında idi. Ayrıca Ermeni Kralı I. Hetum'un⁷⁵ da Baybars ve Abaka arasında barış tesis edilmesi için çaba sarf etmesi ve İlhanlılardan yana tavır alması bunun göstergesidir. Ermeni Kral'ı Hetum'un 1267 yılında Musul'a oradan da Abaka'ya biat etmek için yola çıktığı bilinmektedir. Hetum, Abaka huzuruna vardığında Mısır'da esir olan oğlu için Abaka'dan

⁶⁹ Özbekistan'da Semerkant'ın güneydoğusunda bulunan tarihi bir şehirdir. Bugün çevresinin verimli topraklarla çevrili olmasından dolayı Farsça'da "yeşil şehir" anlamına gelen Şehrisbez adıyla bilinir. Ahmet Taşağül, "Keş", *DİA*, İstanbul 2002, XXV, 314-315.

⁷⁰ Özbekistan'daki bugünkü Nev Karşı'dır. Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, 152.

⁷¹ Faruk Sümer, "İlhanlı Hükümdarlarından Abaka", 179; Spuler, *İran Moğolları*, 82.

⁷² Reşidüddin, *Câmiu't-Tevârih*, 108-109.

⁷³ Faruk Sümer, "İlhanlı Hükümdarlarından Abaka", 178-179.

⁷⁴ Cüneyt Kanat, "Baybars Zamanında Memlûk-İlhanlı Münasebetleri (1260-1277)", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, İzmir 2001, XVI/1, 39.

⁷⁵ Baron Konstantin Palu'nun oğludur. Hetum, 13 yaşında Ermenilerin başına getirilmişti. Küçük yaşta tahta çıktığı için dolayısıyla ülkeyi daha çok babası Kostantin yönetmiştir. Fakat yaşı ilerledikçe Hetum ülkenin kontrolü tamamen eline almıştır. Gökhan, İlyas "Türkiye Selçukluları ile Kilikya Ermenileri Arasındaki Siyasi İlişkiler", *Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, I, Nevşehir 2012, 70- 108; Kevork Kalloshysn, "Kilikya Ermeni Krallığının Doğuşu ve Çöküşü", *Yeni Türkiye*, 60, Ankara 2014, 1-7. Ayrıca Kilikya Ermeni Baronluğu'nun Anadolu'daki faaliyetleri için bkz: Ayşe Ayçiçek, "Kilikya Ermeni Baronluğunun Ortaçağ Anadolu Tarihindeki Yeri Üzerine", *Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1, Bayburt 2018, 61-82.

yardım istemişti. Dolayısıyla Memlûklere karşı birleşmeleri için karşılıklı çıkar ilişkileri söz konusudur.⁷⁶

Abaka Han, içinde Hetum'un da bir adamının olduğu elçilik heyetini 27 Aralık 1268 tarihinde bir kez daha Baybars'a göndermişti. Heyettekiler Abaka'dan getirdiği hakaret ve tehdit dolu mektubu Baybars'a vermişlerdi. Abaka Han mektubunda: Doğu seferinde büyük başarılar elde ettiğini, bütün her yeri ele geçirdiğini ve karşı çıkan herkesi öldürdüğünü bildirmiş, devamında kendisinin de aynı akıbete uğramaması için barış teklifini kabul etmesini önermiştir. Elçiler sözlü olarak da şunları iletilmişlerdir: “*Sen Sivas'tan satın alınmış bir memluksün ve kendini nasıl dünyanın hükümdarı ile bir tutuyorsun?*” Abaka Han, elçiler aracılığıyla açıkça Baybars'ı tehdit etmiştir. Baybars, işittikleri karşısında elçilik heyetine cevaben: “*Şunu bilin ki ben Abaka'nın İslâm topraklarından ele geçirdiklerini geri alıncaya kadar onun takipçisi olacağım*” demiş ve mektuba da aynı mukabilde cevap vermişti.⁷⁷

Sultan Baybars ile istediği barışı tesis edemeyen Abaka Han, Memlûklerle Suriye'de mücadele edebilmek için ittifak arayışına girmişti. İlk olarak 1267'de Papa IV. Clemens'e, 1269 yılında Aragonlu Jacques'a mektuplar yazmıştı. İttifak arayışlarını sürdüren Abaka 1273'te Papa ve İngiltere Kralı I. Edward'a mektuplar yazacak ve 1274'te Lyon Konsülüne elçilik heyeti gönderecektir. Aynı elçiler 1276'da İtalya'da görüleceklerdir. Ancak Abaka Han'ın Müslümanlara karşı aleyhte iş birliği çabaları sonuçsuz kalacaktır. Mektupların ve elçilik heyetlerini karşılığı olmamış, İlhanlı Devleti Memlûklere karşı ittifakta istediğini elde edememişti.⁷⁸

İstenilen barış gerçekleşmeyince Abaka Han, Suriye sahillerindeki Haçlılarla yeni antlaşmalar yaparak komutanlarını İslam topraklarına göndermiş, kendisi de Halep civarındaki Sacur'a saldırmıştı. Bunu haber alan Baybars'ta Emir Alaaddin Bundukdar'ı beraberindeki ordusuyla Suriye'ye göndermiş, kendisi de Ekim 1269'da Suriye'ye ulaşmıştı. Sultan Baybars Suriye'ye geldiğinde, Emir Alaaddin Bundukdar'ın İlhanlı ordusunu bozguna uğrattığını ve bu mağlubiyetle ordunun Suriye'yi terk ettiğini öğrenmişti.⁷⁹ Ancak 1271 yılında yeni bir İlhanlı saldırısı olmuştu. Abaka Han tarafından

⁷⁶ Gregory Abû'l Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, II, (Çev. Ömer Rıza Doğrul), Ankara 1999, 587, A.G. Galstyan, *Ermeni Kaynaklarına Göre Moğollar*, (Çev. İlyas Kemalöğlu), İstanbul 2017108-109; Dashdondog, *The Mongols and the Armenians*, 165.

⁷⁷ Bedreddin Mahmud b. Ahmedel-Aynî, *İkdi'l-cümân fi târihihli'z-zamân*(nşr. Muhammed M. Emin), II, Kahire 1988, 40-43; Kazım Yaşar Koprman, “Mısır Memlûkleri”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, VI, İstanbul 1992, 459.

⁷⁸ Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, 372; Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, 409; Yuvalı, *İlhanlı Tarihi*, 238-239; Sümer, “Abaka”, 8; Barthold, “Abaka”, 4; George Lane, *Early Mongol Rule in Thirteenth-Century Iran*, New York 2003, 48-49; Preiss, *Mongol And Mamluks*, 96-97; Zekeriya Kitapçı, *Türk Moğol Boyları Arasında İslamiyet*, Konya 2013, 184; T. W. Arnold, *Preaching of Islam*, London 1913, 229.

⁷⁹ Baybars el-Mansûrî, Rükneddin en-Nâsirîed-Devâdâr el-Hitâî, *Zübdetü'l-fikre fi târihi'l-Hicre* (nşr. Donald S. Richards), Beyrut 1988, 124; Takiyyeddin Ahmed b. Ali Makrizî, *Kitabu's-Sulûk li Marîfet'ud-Duvel Mulûk*, (nşr. Mustafa Ziyade), I, Kahire 1956, s.628; Yüksel Arslantaş, “Memlûk-Moğol Mücadelesi ve Orta Doğu Tarihine Etkileri”, *Bellekten*, Ankara 2003, LXVII/250, 11; Cüneyt Kanat, “Baybars Zamanında Memlûk-İlhanlı Münasebetleri”, 40; Kazım Yaşar Koprman, “Baybars I”, *DİA*, Ankara 1992, V, 222.

gönderilen ve başında Samagar Noyan'ın⁸⁰ bulunduğu bir ordu önce Ayıntap'ı ardından da Harim'i⁸¹ yağmalamıştı. Bu sırada Dımaşk'ta⁸² bulunan Baybars, Kahire'ye mektup yazarak Emir Biseri komutasındaki üç bin kişilik ordunun Suriye'ye gelmesini istemişti. Yardıma gelen ordu sayesinde Memlûkler İlhanlılar'ı Harran'da bir kez daha hezimete uğratmıştır.⁸³ Diğer taraftan İlhanlılara yardıma gelen Haçlılar Akka'ya kadar ilerlemişlerdi. Sultan Baybars bu gelişme üzerine Haçlıları cezalandırmak için Akka'ya yönelmiştir. İngiliz Prensi Edward, Akka'ya ulaşmasından hemen sonra Reginald Russeli, Godfrey Welles ve John Parker'dan oluşan İngiliz elçi heyetini Abaka Han'dan yardım almak için göndermiştir. Abaka Han, esas ordusunun Türkistan'da savaşta olmasına rağmen yardım sözü vermişti. 1271 yılının ortalarında on bin atıyla Suriye'ye girmiş ve Halep'i korumakla görevli olan Türkmen birliklerini mağlup etmiştir. Daha sonra Abaka'nın birlikleri Halep üzerinden Maarretünnu'mân⁸⁴ ve Efamiye'ye doğru ilerlediği sırada Sultan Baybars'ın Mısır'dan çağırdığı takviye kuvvetlerin bölgeye ulaşmasıyla; Haçlılar, Sultan Baybars karşısında başarılı olmayacaklarını anlamış ve barış teklifinde bulunmuşlardı. Haçlıların barış isteği Abaka Han'ın da bölgedeki pozisyonunu etkilemiş ve artık savaş ikinci plana itilmiştir. Ordusu Fırat'ın gerisine çeken Abaka Han ile Memlûkler arasında yeni bir safha başlamıştı.⁸⁵

Bu yeni safha karşılıklı elçilik heyetleri ve özellikle Anadolu Selçuklu Devleti'nin bu dönemki en önemli devlet adamlarından Muînüddin Süleyman Pervâne'nin faaliyetleri çerçevesinde şekil alacaktır. Bu faaliyetlerden ilki Pervâne'nin 1272 yılında Moğol valisi Samagar Noyan'la birlikte bir elçilik heyetini Sultan Baybars'a göndermesidir. Elçileri Dımaşk'ta kabul eden Sultan Baybars, Samagar'ın Abaka'ya barış için elçi gönderme teklifi kabul etmiş ve Samagar'ın barış için çabasından dolayı duyduğu memnuniyeti dile getirmişti. Bunun üzerine Sultan Baybars, Samagar için bir ok, Abaka için de bir zırh hediye etmiş, hediyelerle bir elçilik heyetini göndermiştir. Heyet Konya'ya ulaştıktan sonra Pervâne tarafından Abaka'nın huzuruna çıkarılmıştır. Tıpkı Sultan Baybars gibi Abaka'da elçileri memnuniyetle karşılamış; ancak elçilerin barış için Abaka'nın işgal ettiği Müslüman topraklarından çekilmesi gerektiğini iletmeleri üzerine Abaka Han, elçilik

⁸⁰ Anadolu'da görev yapmış Moğol valisidir. Amur Nehrinin kollarından Garin ile Bica bölgesinde oturan Tunguz kabilesindedir. Veyis Değirmençay, "Sultan Veled'in Moğolların Anadolu Valisi Samagar Noyan ve Ailesine Methiyesi", *AÜEFSSBD*, 51, Erzurum 2013, 85-90.

⁸¹ Halep amilliklerindedir. Halep'e iki konak batısında olup Antakya ile arasında bir konak mesafe vardır. Ebü'l-Fidâ, *Coğrafyası*, (Çev. Ramazan Şeşen), İstanbul 2017, 221.

⁸² Bilâdüşşâm (Suriye, Filistin, Lübnan ve Ürdün) bölgesinin en önemli merkezlerinden biridir. Şehir 1521 yılında Osmanlı hâkimiyetine geçerek, bir süre Osmanlı Devleti'nin paşalık merkezi olmuştur. Dımaşk olarak bilinene adını da Arapça kaynaklarda bütün Suriye bölgesini ifade etmek için Şam'a bırakmıştır. Günümüzde Türkçe 'de Şam adıyla bilinmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Cengiz Tomar, "Şam" *DİA*, İstanbul 2010, XXXVIII, 320-325.

⁸³ Arslantaş, "Memlûk-Moğol Mücadelesi", 12; Gül, *Orta Çağlarda Doğu Güneydoğu Anadolu*, 112-113.

⁸⁴ Suriye'de, Halep'in 70 km. güneyinde bulunan tarihi bir şehirdir. Işın Demirken, "Maarretünnu'mân", *DİA*, Ankara 2003, XXVII, 274-276; E. Honigmann, "Maarret-Ün-Nümân", *İA*, Eskişehir 2001, VII, 116-119.

⁸⁵ Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 285-286; James Chambers, *The Devil's Horsemen the Mongol Invasion of Europe*, 159; Jacques Paviot, "England and the Mongols (1260-1330)", *Journal of the Royal Asiatic Society*, Great Britain, 2000, X/3, 309-310.

heyetine hoş olmayan ağır sözler söyleyerek elçileri Dımaşk'a göndermiştir. Dolayısıyla İlhanlı ve Memlûkler arasındaki barış olasılığı bir kez daha başarısızlıkla sonuçlanmıştı.⁸⁶

İki devletin ilişkilerinde önemli rol oynayan Pervâne, Selçuklu Devleti'ndeki otoritesini sarsmadan planlarını uygulamaya çalışıyordu. Bir taraftan devlet yönetimini elinde tutmak için rakiplerini ortadan kaldırıyor; diğer taraftan da bölgede İlhanlılarla karşı karşıya gelmemeye çalışıyordu. Memlûk Devleti'de Pervâne'nin Selçuklu devletindeki gücünü kendi lehine çevirerek bölge de İlhanlılara karşı kullanmak istiyordu.⁸⁷

Abaka Han'ın Sultan Baybars'ın Ermeniler üzerine sefer hazırlığında olduğunu haber alması üzerine, 1272 yılının kasım ayında önce Rahbe'ye oradan da Bire Kalesini kuşatmak üzere bir ordu göndermişti. Ordunun başında Abatay Noyan'ı ve Diyabakır Valisi Durbay'ı görevlendirmişti.⁸⁸ İlhanlı askerleri Bire'ye geldikleri vakit aralarında Selçuklu Emiri Pervâne, Hatiroğlu Şerefeddin, Atabey Aslan Doğmuş ve saltanat naibi Eminüddin Mikâil'de vardır. Otuz bin kişilik ordu Bire'yi muhasaraya başlasa da istenilen neticeyi alamamıştı. İlhanlılar kaleyi alamadıkları gibi ağırlıklarını da savaş meydanında bırakarak geri çekilmişlerdi. Bu sırada Bire'ye gelen Sultan Baybars alınan başarı dolayısıyla mutlu olmuş ve kale muhafızına hil'at giydirmişti.⁸⁹ İlhanlı cephesinde alınan mağlubiyet sorgulanırken Abaka, yanına gelen Durbay'a nasıl oldu da savaştığın halde yara almadın ve arkadaşların öldürüldü sen ölmedin diyerek sadakatinden şüphe etmiş, onu görevinden azletmiştir.⁹⁰

İlhanlı devleti bir ke daha Sultan Baybars karşısında hezimetle uğrasa da asla geri adım atmamıştı. Sultan Baybars'ın Kahire'de olduğu sırada 1273 yılında Abaka Han bizzat kendisi Suriye'ye yönelmişti. Abaka Han'ın Askalân'a⁹¹ geldiğini teyit ettirdikten sonra, Mısır'da bulunan Emir Bedreddin el-Hazendâr'dan yardım istemişti. Bölgeye gelen

⁸⁶ Baypars Tarihi, *Al-Melik-Al-Zahir (Baypars) Hakkındaki Tarihî İkinci Cildi*, (Çev. Şerefüddin Yaltkaya), Ankara 2000, 5-7; İbni Tagrıberdi, *En-Nüccümü'z-Zâhire*, (Çev. Ahsen Batur), İstanbul 2013, 49; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 553; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", 38-39; Bahattin Keleş, "Sultan Baybars ve Abaka Han'ın Kayseri'ye Gelişlerinin Türkiye Selçukluları Bakımından Değerlendirilmesi", *The Journal of Academic Social Science Studies*, 67, Elazığ 2018, 329, Yüksel Arslantaş, "Memlûk-Moğol Mücadelesi", 11; Kanat, "Baybars Zamanında Memlûk-İlhanlı Münasebetleri", 41; Ramazan Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, İstanbul 2016, 114-115; Süleyman Özbek, *El-Melikü'z-Zâhir Rükne'd-din Baybars El-Bundukdârî (?-1277) Hayatı ve Faaliyetleri* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi SBE, Ankara 1988, 99.

⁸⁷ Muharrem Kesik, "Muînüddin Süleyman Pervâne", *DİA*, İstanbul 2006, XXXI, 91-93; Muînüddin Süleyman Pervâne'nin Büyük Selçuklu Devleti'ndeki yeri ve İlhanlı, Memlûk ilişkilerindeki rolüne dair bkz: Nejat Kaymaz, *Pervâne Mu'înu'd-dîn Süleyman*, Ankara 1970; Zehra Odabaşı, "Pervâne Oğulları Beyliği", *Anadolu Beylikleri El Kitabı*, Ed. Haşim Şahin, Ankara 2016, 377-388; Mustafa Uyar, "Moğol İstilas Döneminde Selçuklular" *Selçuklu Tarihi El Kitabı*, Ed. Refik Turan, Ankara 2012, 424-425.

⁸⁸ Baypars Tarihi, 17-18; Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, II, (Haz. Refet Yinanç), Ankara 2014, 277; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", 39; Kanat, "Baybars Zamanında Memlûk-İlhanlı Münasebetleri", 42; M Fuad Köprülü, "Baybars I", *İA*, İstanbul 1979, II, 359.

⁸⁹ Baypars Tarihi, 18; Fatih Yahya Ayaz, "Memlûk-Türkiye (Anadolu) Selçuklu Münasebetleri", *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, Konya 2016, I/1 94.

⁹⁰ Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-fikre*, 138; Aynî, *'İkdü'l-cümân*, II, 101-102.

⁹¹ Helenistik, Roma ve Hıristiyanlık devirlerinde dini ve ticari hayatta önemli bir yere sahip olan Filistin'in önde gelen şehirlerindedir. "Suriye'nin gelini" lakabıyla meşhur olan Askalân Müslümanların en son fethettikleri Filistin şehirlerindedir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Ebü'l-Fidâ, *Coğrafyası*, 206; Mustafa Fayda, "Askalân", *DİA*, İstanbul 1991, III, 487-488; Ayrıca Askalân'ın fethi için bakınız: Ahmed b. Yahyâ el-Belâzurî, *Futûhu'l Bıldân*, (Çev. Mustafa Fayda), İstanbul 2013, 167-168.

Baybars bir süre burada kalmış; ancak herhangi bir İlhanlı saldırısının olmaması üzerine Kahire'ye geri dönmüştü.⁹² Bu olaydan bir yıl sonra 1274 yılında Abaka Han'ın emriyle bütün İlhanlı ve Selçuklu askerleri ikinci defa Bire'yi kuşatmak için harekete geçmişti. Otuz bin kişilik ordunun yarısı Selçuklu askerlerinden oluşturmaktaydı. İlhanlı askerlerini Abatay ve Tabici Noyan kontrol ederken; Selçuklu askerlerinin başında Pervâne bulunmaktaydı. Bire'yi kuşatan ordu yirmi üç tane mancınık kurarak saldırıya geçmişti. Kuşatmayı Dimaşk'te haber alan Sultan Baybars hemen hareket ederek Kuteyfa'ya gelmişti. İlhanlılar kuşatmadan istediği sonucu alamamış, bir de kıtlık ve salgın hastalık baş gösterince mancınıkları yıkarak Bire'den ayrılmışlardı. Bunu haber alan Baybars emin olmak için geri dönmemiş ve Humus'a kadar ilerlemişti. Burada İlhanlılara dair net bilgiler aldıktan sonra Kahire'ye dönmüştü.⁹³

Bu dönemde Pervâne'de Anadolu'daki İlhanlı valilerinden dolayı bölgede rahat hareket edemez hale gelmişti. Baybars'la 1272'den beri temas halinde olan Pervâne bölgede Baybars ve Abaka'yı karşı karşıya getirerek Anadolu'da tek güç olma arzusunda idi. Pervâne Anadolu'daki İlhanlı valileri Acay⁹⁴ ve Samagar Noyan'ın baskıları yüzünden sürekli Abaka Han'a şikâyetle bulunmuştur. Çünkü bu valiler Anadolu'da Pervâne'nin faaliyetlerini kısıtlamışlardı.⁹⁵

Abaka Han Pervâne'nin şikâyetlerini dikkate almış ve ilerleyen süreçte bu iki valiyi Anadolu'dan çekmiş, yerine Celayirlilerden Toku Noyan'ı getirmişti. Anadolu'daki bu değişim Pervâne'nin üzerindeki baskıyı hafifletmişti.⁹⁶ Anadolu'da rahat hareket etmeye başlayan Pervâne 1276 yılında Hatiroğlu Ziyaeddin ve oğlunun olduğu elçilik heyetini Baybars'a göndererek Anadolu'ya gelmesi yönünde Baybars'ı kıskırtmışlardır. Bu davet üzerine 1277 yılında büyük bir orduyla Mısır'dan hareket eden Baybars, Halep ve Göksu'dan sonra Elbistan'a ulaşmıştır. Burada başarılarında Tudavun adlı komutanın bulunduğu İlhanlı askerlerini mağlup etmiş, Tudavun ve diğer beyleri de öldürmüştü.⁹⁷

Elbistan ovasında yapılan savaşı kazandıktan sonra Kayseri'ye gelen Baybars burada Selçuklu tahtına oturmuş, kendi adına para bastırıp hutbe okutmuştu. Bir hafta boyunca Pervâne'nin biat için yanına gelmesini beklemiş; ancak bu sırada Tokat'ta bulunan Pervâne, Abaka ile Sultan'ı karşı karşıya getirmek istediği için Baybars'ı bir süre

⁹² En-Nüveyrî, Ahmed b. Abdülvehhab, *Nihâyetü'l-ereb fi finûni'l-edeb*, XXIX, (nşr. Muhammed A. Şaîre), Kahire 1990, s. 205-206.

⁹³ Baypars Tarihi, 58-60, Abû'l Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, II, 596.

⁹⁴ Hülegü Han'ın sekizinci oğludur. Annesinin adı İriğân İlkâçî'dir. Tetevî-Kazvîni, *Târih-i Elfi*, VI, 4020.

⁹⁵ Baypars Tarihi, 33-34; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 555; Preiss, *Mongol And Mamluks The Mamluk*, 161, Ali Öngül, *Selçuklular Tarihi*, II, İstanbul 2016, 215.

⁹⁶ Baypars Tarihi, 50; Kaymaz, *Pervâne Mu'înu'd-dîn Süleyman*, 139-142, Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, (Çev. Erol Üyepazarcı), İstanbul 2012, 267-268; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", 40, Faruk Sümer, "İlhanlı Hükümdarlarından", 180; Keleş, "Sultan Baybars ve Abaka Han'ın Kayseri'ye Gelişlerinin", 330; Arslantaş, "Memlük-Moğol Mücadelesi", 12; Kesik, "Muînüddin Süleyman Pervâne", 92.

⁹⁷ Benâketî, *Târih-i Benâketî*, 428; Reşîdüddin, *Câmîu't-Tevarîh*, 112-113; Tetevî-Kazvîni, *Târih-i Elfi*, VI, 4051-4052; Münecimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Câmi'ü'd-Düvel*, II, (Yayınlayan; Ali Öngül), İzmir 2000, 116-117; Gaffârî-yi Kâşânî, Kâdı Ahmed b. Muhammed, *Târih-i Nigâristân*, (Tsh. Âkâ Murtazâ-Muderris Gilânî), Ketâbfurûşî Hâfiz, Tahrân 1341 hş., 245; Rızâ Kulî Hân Hidâyet, *Fihrisu't-Tevarîh*, (Tsh. Abdülhüseyn Nevâ'î-Mîr Hâşim Muhaddes), Tahrân 1373 hş. 157; Boyle, "Dynastic and Political History", 361.

daha Kayseri'de tutmayı düşünmüş ve Baybars'ın huzuruna gelmemiştir.⁹⁸ Bunun üzerine bölgede daha fazla kalmasının kendisi için tehlike oluşturacağını farkında olan Baybars, Kayseri'den ayrılmıştı. Pervâne, Baybars'ın İlhanlı ordusunu mağlup ettiğini Abaka Han'a haber verdikten sonra kendisi de Kayseri'ye gitmiş, oradan da Tokat'a geçmiştir. Burada mallarını emniyet altına almış ve Abaka'nın gelmesini beklemiştir. Abaka'nın Şam üzerinden Anadolu'ya geldiğini işitince onu karşılamış ve birlikte Elbistan'a geçmişlerdi. Abaka, savaş meydanındaki cesetleri görünce üzüntüden ağlamış ve Pervâne'nin kendisine eksik bilgi vermesinden dolayı ona tepki göstermiş⁹⁹ ve daha sonra onun ihanet ettiği kanaatine varınca Pervâne'yi idam ettirmişti.¹⁰⁰

Abaka Han, Elbistan'da savaş alanındaki incelemeleri bitirip Kayseri'ye döndüğünde askerlerine Anadolu'da yağma ve katl emri vermiştir. Bu karara kadılar ve fakihler karşı çıkmasına rağmen Kadı'ul-kudat Celaleddin Habib'i ve ahaliden bazıları katlettirmiştir. Kayseri'den Erzurum'a doğru hareket eden Abaka Han Anadolu'da Müslüman Türklerin ve bilhassa Türkmenlerin öldürülmesi ve her tarafın yağmalanmasını emretmişti. Bu sırada vezir Şemseddin Cüveynî halkın masum olduğunu Abaka Han'a söylese de yol üzerindeki şehirleri yağmadan kurtaramamıştı. Abaka Han'ın Elbistan'daki intikam seferinde bir rivayete göre Kayseri'den Erzurum'a kadar çiftçi, aşer ve ahaliden yarım milyon insan öldürülmüştü.¹⁰¹

Abaka Han ordusu ile beraber Tebriz'e dönerken yanlarındaki çok sayıda esirle Bayburt önlerine geldiğinde ilginç bir olay yaşanmıştır. Şehir eşrafından yaşlı bir ihtiyar, Abaka Han'ın huzuruna çıkarak şunları söylemiştir: “*Ey yeryüzünün hükümdarı! Düşmanın senin memleketine girdi; fakat tebaana dokunmadı. Sen ise düşmanına karşı harekete geçtin; ama kendi raiyyetine yağma, esir ve katlettin. Acaba senden önce gelen hanlardan hangisi böyle bir yasaya sahip olmuş veya böyle bir usulü takip etmiştir?*”

⁹⁸ El-Ömeri, *Mesâlikü'l Ebsâr*, 402, Baypars Tarihi, 92-93, En-Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXX, 350-359; *el-Ayni, 'İkd el-Cumân*, II, 156-162; Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, 408-409; Yuvalı, *İlhanlı Tarihi*, 235-236; Hayton, *Doğu Ülkeleri Tarihinin Altın Çağı*, 128; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 566-570; Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, 27; İbni Tagrıberdi, *En-Nücumu'z-Zâhire*, 54-55; Sümer, “Anadolu'da Moğollar”, 43-44; Kemal Göde, “Mısır Türk Sultanı Baybars'ın Anadolu Seferi ve Kayseri'ye Gelişi”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Kayseri 1994, 1/5 91; Keleş, “Sultan Baybars ve Abaka Han'ın Kayseri'ye Gelişlerinin”, 331, Jean-Pierre Bodmer, “Selçuklular Anadolu'da”, *Cogito*, (Çev. Ali Osman Öztürk), 29, İstanbul 2001, 44; Kanat, “Baybars Zamanında Memlük-İlhanlı Münasebetleri”, 44; Salim Koca, *Anadolu Beylikleri Tarihi*, Ankara 2017, 102; Lane, *Early Mongol Rule*, 47; Chambers, *The Devil's Horsemen*, 161.

⁹⁹ Baypars Tarihi, 91-92; Yinanç, Türkiye Tarihi, 295-296; Kaymaz, Pervâne Mu'înu'd-dîn Süleyman, 175; Cahen, Osmanlılardan Önce Anadolu, 280-281; Galstyan, Ermeni Kaynaklarına Göre Moğollar, 70; Sümer, “İlhanlı Hükümdarlarından Abaka”, 181; Keleş, “Sultan Baybars ve Abaka Han'ın Kayseri'ye Gelişlerinin”, 333-334; Abdullah Kaya, “İlhanlıların Anadolu Türkmen Beylerine Karşı Politikası”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Erzincan 2013, VI/2 311; Arslantaş, “Memlük-Moğol Mücadelesi”, 13; Kanat, “Baybars Zamanında Memlük-İlhanlı Münasebetleri”, 44; Koca, *Anadolu Beylikleri Tarihi*, 41, Öngül, *Selçuklular Tarihi*, 222-223

¹⁰⁰ Yinanç, Türkiye Tarihi, 304-306; Hayton, *Doğu Ülkeleri Tarihinin Altın Çağı*, 129; Kaymaz, Pervâne Mu'înu'd-dîn Süleyman, 178-179; Arslantaş, “Memlük-Moğol Mücadelesi”, 13; Odabaşı, “Pervâne Oğulları Beyliği”, 381; Kesik, “Muînüddin Süleyman Pervâne”, 92; Asuman Gökhan-Özkan Dayı, “Moğol Hâkimiyeti Ve Fars Edebiyatına Etkileri”, *Sobider*, 18, 2017, 366.

¹⁰¹ En-Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXX, 361-362; El-Ayni, ‘İkd el-Cumân, II, 162-165.

Abaka Han bu ihtiyarın sözlerini bir süre kendi içinde muhakeme ettikten sonra yaklaşık dört yüz bin kişiyi Bayburt'ta serbest bırakmıştır.¹⁰²

Elbistan yenilgisine çok üzülen Abaka Han, Suriye'ye gitme arzusunda olsa da, yanındaki emirlerin sefer için uygun hava şartlarının olmadığını söyleyerek Abaka Han'ı bu arzusundan vaz geçirmişlerdi. Bunun üzerine Abaka Han, Sultan Baybars'a elçi aracılığıyla bir mektup ulaştırarak, Elbistan'daki savaşta cesaret edip karşısına çıkmamasından dolayı onu tahkir etmekte ve kışın askerlerinin hazır olacağını söyleyerek savaş arzusunu beyan etmişti. Baybars elçinin getirdiği mesaj üzerine hiddetlenmiştir.¹⁰³ Bu sırada Abaka'nın Elbistan'dan Erzincan'a yirmi günlük yolu yedi günde kat ettiği ve Suriye'ye doğru yol aldığı haberleri yayılmaya başlamıştır. Bunun üzerine Baybars Dımaşk dışında ordugâh kurdurtmuş ve Abaka Han'ı beklemeye başlamıştır. Daha sonra gelen haberin asılsız olduğu anlaşılınca Baybars ordugâhı kaldırmış ve Dımaşk'a dönmüştür.¹⁰⁴

Dımaşk'a döndükten sonra burada ölen Baybars yerini Kalavun'a bırakmıştı. O da tıpkı selefi Baybars gibi İlhanlılarla mücadele içerisinde olmuştur.¹⁰⁵ Abaka Han, Sultan Kalavun'un mevkiini güçlendirmesini istememiştir. Bu yüzden 1280 yılında Fırat'ı geçerek Ayntap, Bagras ve Derbsak'ı işgal etmiştir. Bu yılın 20 Ekiminde Mengü Temir komutasındaki ordu Halep'e girmiş, pazarları yağmalayıp camileri yıkmışlardır. Müslüman ahali Dımaşk'a doğru kaçmaya başlamıştır. Ancak Abaka'nın kuvvetleri Halep'i ellerinde tutabilecek kuvvette değillerdir. Sultan Kalavun ordusunu Dımaşk'ta toplayınca Moğollar Fırat'ın gerisine çekilmek zorunda kalmışlardır.¹⁰⁶ Bu sırada Abaka Han Şamlılar'ın Rum ve Diyarbekir hudutlarında kargaşa çıkardıkları haberini alması üzerine 1281 yılında İlhanlılar'la Memlûkler arasında Humus yakınlarında büyük bir savaş meydana gelmiştir. Abaka, ordusuyla Suriye üzerine yürümüş ve Rahbe'ye ulaşmıştı. Burada meydana gelen savaşta Müslümanlar galip gelmişlerdir. Savaştan sonra Müslümanlar İlhanlılar'ın peşine düşerek kılıçtan geçirmeye ve esir almaya başlamışlardır. Abaka Ramle'de bu yenilgiyi öğrenince perişan bir vaziyette kuşatmayı kaldırarak geri çekilmiştir. Bu yenilgi üzerine Abaka Han üzüntüden 1 Nisan 1282 tarihinde vefat etmiştir.¹⁰⁷

Abaka Han, babası döneminden kalan Memlûk meselesini saltanatının ilk yıllarında İlhanlı Devletinin içinde bulunduğu coğrafyanın karışıklığından dolayı sürekli elçilik heyetleriyle dostluk kurmaya çalışmıştı. Çünkü İlhanlı Devleti Doğu'dan ve Batı'dan amcazadeleri tarafından tehdit altındaydı. Abaka Han öncelikle bu meselelerin üzerine gitmiş, güneye yöneldiğinde de geride sorun yaşamak istememiştir. Ancak karşılıklı elçilik heyetlerinden kesin sonuç alınamayınca sıcak temas kaçınılmaz olmuştu. Ayrıca Abaka

¹⁰² Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 568.

¹⁰³ Cüneyt Kanat, "Baybars Zamanında Memlûk-İlhanlı Münasebetleri", 44-45.

¹⁰⁴ Baybars Tarihi, 112, İbni Tagrıberdi, *En-Nücümü'z-Zâhire*, 56,

¹⁰⁵ Koprıman, "Mısır Memlûkleri", 471; İsmail Yiğit, "Kalavun", *İA*, İstanbul 2001, XXIV, 227-228.

¹⁰⁶ Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 331-332, Abdulkadir Yuvalı, "İlhanlı Hükümdarlarının Hristiyan Hristiyan Dünyası ile Münasebetleri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Elazığ 1988, II/2, 124; Fatma Akkuş Yiğit, "Memlûk Sultanı Kalavun Zamanında Ermeniler," *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (2012), MLXIII/163, 12-13

¹⁰⁷ El-Ömeri, *Mesâlikü'l Ebsâr*, 406; Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, 376-377; Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, 409-410; Yinanç, *Türkiye Tarihi*, 318-319; Hayton, *Doğu Ülkeleri Tarihinin Altın Çağı*, 138-139; Galstyan, *Ermeni Kaynaklarına Göre Moğollar*, 129; Sümer, "İlhanlı Hükümdarlarından Abaka", 183; P. M. Holt, *Haçlı Devletleri ve Komşuları*, (Çev. Tanju Akad), İstanbul 2007, 111; Arslantaş, "Memlûk-Moğol Mücadelesi", 13.

Han, babası dönemindeki Ayn Calut mağlubiyetinin intikamı almak istiyordu. Bunun için uygun zamanı beklese de bölgedeki diğer unsurlar iki devleti karşı karşıya getirmişti. İlhanlı Devleti Abaka Han döneminde Memlûkler karşısında istediği sonucu elde edememişti.

Sonuç

İlhanlılar, Hülegü'nün İran coğrafyasına gönderilip büyük kağanın gölgesinde İlhanlı devletini kurmasıyla beraber bölgedeki güçlerle sürekli mücadele halinde olmuştu. Amcazade çocukları olarak bilinen Altın Orda ve Çağatay devletleriyle zaman zaman değişen mücadelelerin dozu, Suriye'de Memlûklerin de bu çatışmaya dâhil olmasıyla ayrı bir boyut kazanmıştı. Altın Orda ve Çağatay'a karşı başarı elde eden İlhanlı devleti başından itibaren aynı başarıyı Memlûkler karşısında gösterememişti. İlk yenilgisini Hülegü Han döneminde almış olan İlhanlılar, Abaka Han döneminde de Memlûkler karşısında aynı kaderi yaşamışlardı.

Abaka Han, saltanatının ilk yıllarında kuzeydeki ve Doğu'daki akrabalarıyla olan mücadelesinden sonra güneye Memlûk üzerine yönelse de istediği sonucu alamamıştı. Karşılıklı elçilik heyetlerinden de sonuç alınamayınca iki ordu Sacur'da, Bire'de ve Elbistan ovasında karşı karşıya gelmişti. En büyük yenilgisini Elbistan ovasında alan Abaka Han bu kızgınlıkla Anadolu'da büyük bir katliam yapmıştı. Ardından son bir gayretle Kalavun döneminde Memlûk üzerine yürümüş ve Haleb'i ele geçirmişti; ancak burayı da elde tutamamış ve geri çekilmek zorunda kalmıştı.

Kaynaklar

- Akkuş Yiğit, Fatma, "Memluk Sultanı Kalavun Zamanında Ermeniler," *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (2012), MLXIII/163, 11-20.
- Aksarayî, Kerîmeddîn Mahmûd b. Muhammed, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, (Çev. Mürsel Öztürk), Ankara 2000.
- Aktan, Ali, "Sultan Kutuz ve Aynu-Calut Zaferi", *AÜİFD*, 10, Erzurum 1991, 192-196.
- Aliyev, Saleh Muammedoğlu, "Derbend", *DİA*, İstanbul 1994, IX, 164-166.
- Allsen, Thomas T., *Culture And Conquest In Mongol Eurasia*, Cambridge 2001.
- Amitai-Preiss, Reuven, *Mongol And Mamluks The Mamluk-Ilkhanid War 1260-1281*, Cambridge 2004
- Arnold, T. W., *Preaching of Islam, London* 1913.
- Arsıntaş, Yüksel, "Memlûk-Moğol Mücadelesi ve Orta Doğu Tarihine Etkileri", *Belleten*, Ankara 2003, LXVII/250, 1-17.
- Asuman Gökhan-Özkan Dayı, "Moğol Hâkimiyeti ve Fars Edebiyatına Etkileri", *Sobider*, 18, 2017, 359-373.
- Âştîyânî, Abbâs İkbâl, *Târîh-i Mogûl ve Evâyil-i Eyyâm-i Teymûrî*, I-II, İntişârât-i Nâmek, Tahrân 1374 hş.
- Âştîyânî, Abbâs İkbâl, *Târîh-i Mogûl*, İntişârât-ı Sâhil, Tahrân 1390 hş.
- Ayaz, Fatih Yahya, "Memlûk-Türkiye (Anadolu) Selçuklu Münasebetleri", *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, Konya 2016, I/1, 73-114.
- Ayçiçek, Ayşe, "Kilikya Ermeni Baronluğunun Ortaçağ Anadolu Tarihindeki Yeri Üzerine", *Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1, Bayburt 2018, 61-82.
- Barthold, W, "Abaka", *İA*, İstanbul 1978, I, 4.
- Barthold, W, "Argun", *İA*, İstanbul 1978, I, 500-501.
- Barthold, W, "Bâdgîs", *İA*, Eskişehir 2001, II, 192.
- Barthold, W, "Batu", *İA*, İstanbul 1979, II, 351-353.
- Barthold, W, "Geyhatu", *İA*, İstanbul 1977, IV, 770.
- Baybars el-Mansûrî, Rükneddin en-Nâsirîed-Devâdâr el-Hitâî, *Zübdetü'l-fikre fî târihi'l-Hicre* (nşr. Donald S. Richards), Beyrut 1988
- Baypars Tarihi, *Al-Melik-Al-Zahir (Baypars)Hakkındaki Tarihin İkinci Cildi*, (Çev.Şerefüddin Yaltkaya), Ankara 2000.
- Bertold Spuler, *İran Moğolları, Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri, 1220-1350*, (Çev. Cemal Köprülü), Ankara 2011.
- Bodmer, Jean-Pierre, "Selçuklular Anadolu'da", *Cogito*, (Çev. Ali Osman Öztürk), 29, İstanbul 2001.
- Boyle, J. A., "Dynastic and Political History of the Il-Khans", (ed. J. A. Boyle), *The Cambridge History of Iran*, Cambridge 1968, V, 303-421.
- Cahen, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, (Çev. Erol Üyepazarcı), İstanbul 2012
- Chambers, James, *The Devil's Horsemen the Mongol Invasion of Europe*, London 1979.
- Cüveynî, Alaadin Ata Melik, *Tarih-i Cihan Güşa*, (Çev. Mürsel Öztürk), Ankara 2013.
- Çetin, Osman, "Horasan", *DİA*, İstanbul 1998, XVIII, 234-241.
- Dashdondog, Bayarsaikhan, *The Mongols and the Armenians (1220-1335)*, Leiden-Boston, 2011.

- Dayı, Özkan, "Câmi'üt-Tevârih'te Kubilay Han'ın Çin'deki İdarî Teşkilâtı ve Bayındırlık Faaliyetleri", *AÜEFSBD*, 55, Erzurum 2015, 239-255.
- Dayı, Özkan, "İran Moğolları'nda Bitikçilik 1231 1295," *Sobider*, 11, 2017, 92-208.
- Dayı, Özkan, "Moğol Dönemi Düşünürlerinden Nasirüddin Tusi'nin Bazı Farsça Şiirleri," *Uluslararası Dil, Düşünce ve Din Bilimleri Kongresi*, Mardin, 2018, 667-681.
- Dayı, Özkan, "Moğol Dönemi Fars Edebiyatında Kullanılan Bazı Türkçe-Moğolca Terimler", *TAED*, 63, Erzurum 2018, 485-498
- Dayı, Özkan, "Moğol İstilas ve İran da Edebî Göç," *1. Uluslararası Göç ve Kültür Sempozyumu Bildiri Kitabı*, II, Amasya, 2016, 13-29.
- Dayı, Özkan, "Vezir Şemseddin Cüveyni'nin İlhanlı devletindeki Faliyetleri", *Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1, Bayburt 2018, 95-111.
- Dayı, Özkan, İran Moğollarında İdarî Bürokrasi (1231-1295), (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum 2017.
- Dayı, Özkan, Mahmud Yalavaç'ın Moğol İmparatorluğu'ndaki Faaliyetleri, *Current Research in Social Sciences* 3, Erzurum 2015, 63-68.
- Değirmençay, Veyis, "Sultan Veled'in Moğolların Anadolu Valisi Samagar Noyan ve Ailesine Methiyesi", *AÜEFSBD*, 51, Erzurum 2013, 85-90.
- Demirken, Işın, "Maarretünnu'mân", *DİA*, Ankara 2003, XXVII, 274-276.
- Devlet, Nadir, "İlhaneliler", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, IX, İstanbul 1993, 63-103.
- Dulaurier, Edward, "Ermeni Müverrihlerine Göre Moğollar", (Çev. Mahmud Kemal Ayas), *Türkiyat Mecmuası*, İstanbul 1928, II, 27-48.
- Ebu'l-Ferec İbnü'l-İbrî, *Târîhu Muhtasari'd-Düvel*, (Çev. Şerafettin Yaltkaya), TTK, Ankara 2011.
- Ebü'l-Fidâ, *Coğrafyası*, (Çev. Ramazan Şeşen), İstanbul 2017.
- El-Aynî, Bedreddin Mahmud b. Ahmed, *İkdü'l-cümân fi târihiehli'z-zamân*(nşr. Muhammed M. Emin), II, Kahire 1988
- El-Belâzurî, Ahmed b. Yahyâ, *Futûhu'l-Buldân*, (Çev. Mustafa Fayda), İstanbul 2013.
- El-Hamevî, Yâkût b. Abdullah, *Mu'cemu'l-Buldân*, I, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrût 2011.
- El-Ömerî, Şihabeddin B. Fazlullah, *Mesâlikü'l-Ebsâr*, (Çev. Ahsen Batur), İstanbul 2014.
- En-Nüveyrî, Ahmed b. Abdülvehhab, *Nihâyetü'l-ereb fi fînüni'l-edeb*, XXIX, (nşr. Muhammed A. Şaîre), Kahire 1990.
- Erdem, İlhan, "Olcaytu Han Devrinde Horasan'da İlhanlı-Çağataylı Mücadeleleri", *PAÜEFD*, 3, Denizli 1997, 106-112.
- Ez Zehebi, *Tarihül İslam*, Haz. W. De Tisenhauen, Altınordu Devleti Tarihine Ait Metinler, (Çev. İ.H. İzmirli), İstanbul 1941.
- Fayda, Mustafa, "Askalân", *DİA*, İstanbul 1991, III, 487-488.
- Fuad, Köprülü, "Cüveyni", *İA*, Eskişehir 2001, III, 255-259.
- Gaffârî-yi Kâşânî, Kâdı Ahmed b. Muhammed, *Târîh-i Nigâristân*, (Tsh. Âkâ Murtazâ-Muderris Gilânî), Ketâbfurûşî Hâfiz, Tahrân 1341 hş.
- Galstyan, A.G., *Ermeni Kaynaklarına Göre Moğollar*, (Çev. İlyas Kemaloğlu), İstanbul 2017.
- Geanakoplos, Deno John, *Emperor Michael Palaeologus and West 1258-1282*, Massachusetts 1959.

- Göde, Kemal, “Mısır Türk Sultanı Baybars’ın Anadolu Seferi ve Kayseri’ye Gelişi”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Kayseri 1994, I/5, 83-93.
- Gökhan, İlyas “Türkiye Selçukluları ile Kilikya Ermenileri Arasındaki Siyasi İlişkiler”, *Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, I, Nevşehir 2012, 70- 108.
- Gregory Abû'l Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, II, (Çev. Ömer Rıza Doğrul), Ankara 1999.
- Grigor, Aknerli, *Moğol Tarihi*, (Çev. Hrand D. Andreasyan), İstanbul 1954.
- Grousset, Renê, *Bozkır İmparatorluğu*, (Çev. M. Reşat Uzmen), İstanbul 2017.
- Gül, Muammer, *Orta Çağlarda Doğu Güneydoğu Anadolu*, İstanbul 2010.
- Hatîbî, Ebulfazl “Argun Aka”, *Dânişnâme-i İrân*, Tahrân 1384 hş., II, 443-444.
- Hayton, Korykoslu, *Doğu Ülkeleri Tarihinin Altın Çağı*, (Çev. Altay Tayfun Özcan), İstanbul 2015.
- Honigmann, E., “Maarret-Ûn-Nûmân”, *İA*, Eskişehir 2001, VII, 116-119.
- Howorth, Henry H, *History of the Mongols*, III, London 1888.
- Howorth, Henry H, Henry H., *History of the Mongols*, II, London 1880.
- Huart, Cl., “Bâharz”, *İA*, İstanbul 1979, II, 222.
- İbn Havkal, *10. Asırda İslam Coğrafyası*, (Çev. Ramazan Şeşen), İstanbul 2017.
- İbn Kesîr, *El-Bidaye ve'n-Nihaye*, XIII, (Çev. Mehmet Keskin), İstanbul 1994.
- İbni Tagrıberdi, *En-Nücûmu'z-Zâhire*, (Çev. Ahsen Batur), İstanbul 2013.
- Kafalı, Mustafa, “Barak Han”, *DİA*, İstanbul 1992, V, 63-64.
- Kafalı, Mustafa, “Batu Han”, *DİA*, İstanbul 1992, V, 208-210.
- Kafalı, Mustafa, *Çağatay Hanlığı (1227-1345)*, Ankara 2005.
- Kaloshysn, Kevork, “Kilikya Ermeni Krallığının Doğuşu ve Çöküşü”, *Yeni Türkiye*, 60, Ankara 2014, 1-7.
- Kamalov, İlyas, *Altın Ordu ve Kazan Hanları*, İstanbul 2003.
- Kanat, Cüneyt, “Baybars Zamanında Memlük-İlhanlı Münasebetleri (1260-1277)”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, İzmir 2001, XVI/1, 31-45.
- Kâşânî, Ebu'l-Kâsım Abdullah b. Muhammedü'l, *Târîh-i Olcayto*, (Tsh. Muhîn Hambelî), İntişârât-i be Negâh-i Tercome ve Neşr-i Ketâb, Tahrân 1348 hş.
- Kaya, Abdullah, “İlhanlıların Anadolu Türkmen Beylerine Karşı Politikası”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Erzincan 2013, VI/2, 293-326.
- Kaymaz, Nejat, *Pervâne Mu'înu'd-dîn Süleyman*, Ankara 1970.
- Kazvîni, Hamdullah Ebi Bekr b. Ahmed b. Nasr Müstevfi, *Târîh-i Guzide*, (Çev. Mürsel Öztürk), Ankara 2018.
- Kazvîni, Hamdullah Müstevfi, *Nuzhetu'l-Kulûb*, (Tsh. G. Le Strange), Dünyâ Kitâb, Tahrân 1342 hş.
- Keleş, Bahattin, “Sultan Baybars ve Abaka Han’ın Kayseri’ye Gelişlerinin Türkiye Selçukluları Bakımından Değerlendirilmesi”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 67, Elazığ 2018, 327-338.
- Kemaloğlu, İlyas, “Yarlık”, *DİA*, İstanbul 2013, XLIII, 334-335.
- Kemaloğlu, İlyas, *Altın Orda ve Rusya*, İstanbul 2015.
- Kesik, Muharrem, “Muînüddin Süleyman Pervâne”, *DİA*, İstanbul 2006, XXXI, 91-93.
- Kitapçı, Zekeriya, *Türk Moğol Boyları Arasında İslamiyet*, Konya 2013,
- Koca, Salim, *Anadolu Beylikleri Tarihi*, Ankara 2017.
- Konukçu, Enver, “Berke Han”, *DİA*, İstanbul 1992, V, 506-507.

- Koprıman, Kazım Yaşar, “Baybars I”, *DİA*, Ankara 1992, V, 221-223.
- Koprıman, Kazım Yaşar, “Mısır Memlûkleri”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, VI, İstanbul 1992, 434-545.
- Köprülü, M. Fuad, “Baybars I”, *İA*, İstanbul 1979, II, 353-363.
- Krawulsky, Dorothea, *The Mongol Ilkhans and Their Vizier Rashid al-Din*, Frankfurt 2011.
- Lane, George, *Daily Life in the Mongol Empire*, London 2006.
- Lane, George, *Early Mongol Rule in Thirteenth-Century Iran*, New York 2003
- Makrizî, Takiyyeddin Ahmed b. Ali, *Kitabu's-Sulûk li Marifet'ud-Düvel Mulûk*, (nşr. Mustafa Ziyade), I, Kahire 1956.
- Maksîdî, Muhibbeddin Ebu Hamid, *Mısır'daki İslâm Devletleri ve Türk Memlûklerin Faziletleri*, (Çev. Ramazan Şeşen), İstanbul 2019.
- Mîrhând, *Târîh-i Ravzatu's-Safâ*, V, Pîrûz, Tahrân 1339 hş.
- Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Câmi 'üdü-Düvel*, II, (Yayınlayan; Ali Öngül), İzmir 2000
- Odabaşı, Zehra, “Pervâne Oğulları Beyliği”, *Anadolu Beylikleri El Kitabı*, Ed. Haşim Şahin, Ankara 2016, 377-388.
- Öngül, Ali, *Selçuklular Tarihi*, II, İstanbul 2016.
- Özaydın, Abdulkerim, “Aynicâlût Savaşı”, *DİA*, Ankara 1991, IV, 275-276.
- Özbek, Süleyman, *El-Melikü'z-ZâhirRükne'd-din Baybars El-Bundukdârî (?-1277) Hayatı ve Faaliyetleri* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi SBE, Ankara 1988.
- Özgülendi, Osman Gazi, “İncü”, *İA*, İstanbul 200, XXII, 281.
- Özgülendi, Osman Gazi, “Ögedey Han”, *DİA*, İstanbul 2007, XXXIV, 21-22.
- Özgülendi, Osman Gazi, “Taberistan”, *DİA*, İstanbul 2010, XXXIX, 322-323.
- Paviot, Jacques, “England and the Mongols (1260-1330)”, *Journal of the Royal Asiatic Society*, Great Britain, 2000, X/3, 309-310.
- Reşidüddîn Fazlullâh, *Câmi'u't-Tevârih*, (Tsh. Doktor Behmen Kerîmî), İntişârât-i İkbâl, Tahrân 1374 hş.
- Reşidüddîn Fazlullâh, *Câmiut't-Tevârih (İlhanlılar Kısmı)*, (Çev. İsmail Aka- Mehmet Ersan- Ahmad Hesamipour Khelejani), Ankara 2013.
- Rezevî, Muhammed Takî Müderris, *Ahvâl ve Âsâr-i Nasîreddîn Tûsî*, İntişârât-i Bonyâd-i Ferheng-i İrân, Tahrân 1354 hş.,
- Rızâ Kulî Hân Hidâyet, *Fihrisu't-Tevârih*, (Tsh. Abdülhüseyn Nevâ'î-Mîr Hâşim Muhaddes), Tahrân 1373 hş.
- Roux, Jean-Paul, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, (Çev. Aykut Kazancıgil-Ayşe Bereket), Ankara 2001.
- Runciman, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, III, (Çev. Fikret İşiltan), Ankara 1987
- Saunders, J. J., *The History of the Mongol Conquests*, Philadelphia 2001.
- Sümer, Faruk, “Abaka”, *DİA*, İstanbul 1988, I, 8.
- Sümer, Faruk, “Anadolu'da Moğollar” *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, Ankara 1969, I, 1-147.
- Sümer, Faruk, “Argun”, *DİA*, İstanbul 1991, III, 355-357.
- Sümer, Faruk, “İlhanlı Hükümdarlarından Abaka, Argun ve Ahmed-i Celâyir”, *Belleten*, Ankara 1989, LIII/206, 175-197.

- Şehâbeddîn Abdullah b. Fazlullah Şîrâzî, *Tahrîr-i Târîh-i Vassâf*, (Tsh. Abdulmuhammed Âyetî), İntişârât-ı Bonyâd-ı Ferheng-i Îrân, Tahrân 1346 hş,
- Şeşen, Ramazan, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, İstanbul 2016
- Taşagül, Ahmet, “Keş”, *DİA*, Ankara 2002, XXV, 314-315.
- Tetevî, Mollâ Ahmed -Asâf Hân Kazvînî, *Târîh-i Elfi*, VI (Tsh. Gulâm Rızâ Tabâtabâyî Mecd), Şirket-i İntişârât-i ‘İlmî ve Ferhengî, Tahrân 1382 hş.
- Togan, A.Zeki Velidi, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul 1981.
- Tomar, Cengiz, “Şam” *DİA*, İstanbul 2010, XXXVIII, 320-325.
- Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 2016
- Uslu, Recep, “Hûzistan”, *DİA*, İstanbul 1998, XVIII, 436-439.
- Uyar, Mustafa, *İlhanlı Devleti’nde Argun Dönemi (1284-1291)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2001.
- Uyar, Mustafa, “Moğol İstilasası Döneminde Selçuklular” *Selçuklu Tarihi El Kitabı*, Ed. Refik Turan, Ankara 2012, 424-425.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhâl*, Ankara, 1988.
- Vardan, Müverrih, *Türk Fetihleri Tarihi (889-1269)*, (Çev. Hrant D. Andreasyan), İstanbul 2017.
- Vernadsky, George, *Moğollar ve Ruslar*, (Çev. Eşref Bengi Özbilen), İstanbul 2015.
- Yazıcı, Tahsin, “Cüveynî”, *DİA*, İstanbul 1993, VIII, 144-146.
- Yiğit, İsmail, “Kalavun”, *İA*, İstanbul 2001, XXIV, 227-228.
- Yinanç, Mükrimin Halil, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, II, (Haz. Refet Yinanç), Ankara 2014.
- Yuvalı, Abdulkadir, “İlhanlı Hükümdarlarının Hristiyan Hristiyan Dünyası ile Münasebetleri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Elazığ 1988, II/2, 267-278.
- Yuvalı, Abdulkadir, “Geyhatu Han”, *DİA*, İstanbul 1996, XIV, 44-45.
- Yuvalı, Abdulkadir, *İlhanlı Tarihi*, İstanbul 2017.